

1

לג ז' וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה * וְדָא בְרַבְתָּא דִּי בְרִיךְ מֹשֶׁה

לקט בהיר

רש"י

(א) וכי מעלה על דעתך שלאחר מיתה היה משה מצריך את ישראל, אלא מה ת"ל לפני מותו סמוך למיתתו (לשון הספרי), והוסיף רבינו להוכיח שהיה סמוך למיתתו, שהלא כל הק"כ שנה שלו היה לפני מותו ואם לא עכשיו סמוך למיתתו לא ידענו אימתי לפני מותו, ולא בא הכחוש לסתום אלא לפרש (רא"ם), עוד יש זה כוונה, שעדיין יוקשה למה לנו לידע ומה בא הכחוש להגיד שהיה סמוך למיתתו, וצפרט

(א) וזאת הברכה וגו' לפני מותו. סמוך למיתתו (ספרי), שאם לא עכשיו אימתי (ודרכן של לדיקים ללוות צרכתן צפרק מיתתו) שכן ילחק הוא אומר ואצרכך לפני מותי זהו פשוטו, ומדרשו בא מלאך המות ליטול נשמתו עיכב משה על ידו ועמד וצרכן לפני מותו לפני מלאך המות (תנח"ם):

שידענו מן הסמוך לו לפני ולאחריו שהיה סמוך למיתתו, לזה אמר, שאם לא עכשיו אימתי, שאין ראוי לדיק מנהיג ופרנס לצרך את העם ולשבתם ולרוממם בכל עת, שלא יחזה דעתם ויחגאזו ויחיאשו מן התוכחה (ג"א), והוא משה למדס והוכיחם עד שעה אחרונה והיה רואה לסיים בצי טוב (מ"ל): (ב) כי הגם שגדול ערך לדיק כל ימי חייו תוסף רוחו וכחו צעת אשר יגיע ליחסף אל עמיו (אודה"ח), ואז ימלא הקב"ה דצריהם, וכן אמר אליהו לאלישע (מ"ב ז' ט') שאל מה אעשה לך בערם אלקה מעמך (מלבי"ם): (ג) אין הפי' שהמתין מלאך המות עד שצירך את ישראל, אלא עיכב על ידו בכלל שלא הניחו משה שישלוט עליו, ומת בנשיקה כדאיתא בפירוש בתנחומא, ואין פי' לפני מותו קודם שישלוט עליו מלאך המות, אלא כמו לפני פרעה ולפני עבדיו, כלומר, עמד שם ושמע בעל כרחו כשצירך משה את ישראל ולא נגע בו לא אז ולא אחר כן

אור החיים

ג) ז' וזאת הברכה לריך לדעת אומרם וזאת בתוספת וא"ו בתחילת ענין, עוד לריך לדעת לאיזה ענין נאמר כל הכתוב, אם להודיע המצרך והמצתרך הלא ניכרים הם הדברים בלא פסוק זה אם היה מתחיל מפסוק ויאמר וגו', ואם להודיע כי זה היה לפני מותו סמוך למיתתו מוצגים הם הדברים ממה שלפניו ולאחריו שסמוך למיתתו היו הדברים, ומה גם כי מה לורך יש צהודעת הזמן. ונראה שנתכוון הכתוב לשבח איש האלהים מה גדלו מעשיו, הנה צפרשה הקודמת לזה סמוך למאמר וזאת הברכה מלפניה אמר הכתוב החלט הגזירה על משה למות כאומרם עלה אל הר העצרים וגו' ומות וגו' על אשר וגו', ואם כן יאמר האומר כי זה משה האיש עינא תהיה בלבו על מיתתו אשר היו לה סיבה עם בני ישראל אחר שרץ אחריהם כסום (מדרש תנחומא) גרמה לו מיתה בחון לארץ ומנעוהו מעצור לארץ

אשר נכספה וגם כלתה נפשו לה, וטבע אנוש ירחיק הכובצ רע, והגם שידוע הוא הלדיק לסבזן אחר היכולת, זה יועיל שלא לשנוא אותם, אבל קורבת הלז היא נמנעת על כל פנים, לזה בא דבר ה' בתורתו והעיד על הלדיק ואמר כי מלצד שלא שנה אותם ולא הרחיקם מלבו עוד לו זאת הברכה וגו', ולזה אמר וזאת בתוספת וא"ו להעיר גדר הקודם (שיסחובצ מהמאמר הסמוך והבן, וגמר אומר לפני מותו פירוש סמוך למיתתו להעיד עוד על הפלגת דקוחו, והגם דזמן ההרגש שהוא פרק הנסיעה) שהדבר יחייב לשנוא אף על פי כן צרך אותם, והעיד הכתוב על הברכה היותה מעולה ושלמה בכל לבו צמה שכתב וא"ו בתחילת תיבה להעיר על מה רב גודלה, עוד יראה באומרם וזאת וגו' להיות שקדמו צרכות אחרים אצרהם צירך את ילחק וילחק ליעקב ויעקב לבניו וכולן נתקצבו לראש ישראל, לזה כשבא משה לצרך ישראל דקדק בצדרי

אור בהיר

(א) לשון חובת הלצנות, ופירושו כי סבזן נקרא דוקא אם צידו יכולת וצריה שלא לסבול והוא כופף ראשו. (ב) גדר שהוא קודם לברכה והוא שלא לשנאם הגם שיוכל להסתובב מהמאמר ומות וגו'. (ג) ועתה ילא לפועל גרם ההיזק שעשו לו. (ד) ואם כן אוח הא"ו נמשך על צ' חציות, נמשך על חצית הברכה לומר שגם צרכם וכנ"ל, ונמשך גם כן על חצית זאת לומר שלא די שהוא צרכה אלא

כי צרכתו הויל שפירשו ז"ל (כ) אלהי אבותינו שהכוונה היא שמקפיד לדקדק העיד כאן כי הראשונים, והו הברכה צה"א והמשווצחת יותו שבהם תתעלה וידוע הוא מעו אהבן ומרים (י) איש האלהים תנחומא) לדרוז על דרך אומרם היה גזרתי (וי צביעתה דשמ כלי מוכן לקבל ולמד שלא שרני ישראל כי נתקו ריבוא, ואומרם בני, אולי שנתג חי שהיא השכ דכתיב (תהליג ההפכים שוב' לצרכה עמהם, משה) תוסף ו יחסף אל עמיו. למעלה מכולם באומרם וזאת כ

גם זאת כלומר צר כניבול. (ח) פ עמהם. (י) כל וכדומה. (יב)

אמא הברכה אשר בין משה - מלאך הברכה וקבלתה

נבִיא דַיִּי יְתַבְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְדָם אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְפָנָי

אור החיים

כי זכרוהו הוא תוספת על הראשונים, על דרך שפירשו ז"ל (ספרי) צפסוק (דברים א' י"א) ה' אלהי אבותיכם יוסף וגו' ויצרך אתכם וגו' שהכוונה היא זו משלי ויצרך אתכם וגו', הרי שמקפיד לדקדק אשר הוא מוסיף לצרך, וכמו כן העיד כאן כי זכרוהו הוא תוספת על זכרות הראשונים, והוא מה שרמז במאמר זאת, ואומרו הזכרה זה"א" (מעידה החורה שהיא המעולה והמשובחת יותר מכולן, וגמר הכתוב לומר הדברים שבהם תתעלה על כל זכרה, ה' אשר צירך משה וידוע הוא מעלתו כמו שכחצ אלהי עולם זכויותו אהרן ומרים (סוף פ' בהעלותך) ושם פירשתי, ז' איש האלהים ולא ולמד מה עלמנו רז"ל (מדרש תנחומא) לדרוש זתיבה זו עד שהגיעו לומר שהוא על דרך אומרו (רות א') איש נעמי, והכוונה שמה שהיה גזרתי) וה' מקיים והבן, ועיין מה שגפרש בסייעתא דשמיא בסמוך, ג' את בני ישראל שהם כלי מוכן לקבל הזכרות מה שלא היה עד עתה, ולא ולמד שלא שרתה שכינה בכללותה" (אלא על בני ישראל כי נתקבלו כחות הקדושה שהם במספר ס' ריבוא, ואומרו את בני ישראל ולא הספיק לומר בני, אולי שנתכוון לרף עמהם הנעלמה מעיני כל חי שהיה השכינה שהיא עם ישראל אפילו זכרה דכתיב (תהלים ז"א) עמו אנכי בצרה, וידיעת ההפכים שוב"י, שנתכוון משה שהוא השושבין לזכרה עמהם, ד' לפני מותו כי הגם שגדול ערך משה" (חוסף רוחו וכחו זעת אשר יגיע העת אשר יאסף אל עמיו, ולדד הד' טעמים הגדילה ה' ויחדה למעלה מכולם באומרו זאת הזכרה. עוד ירמוז באומרו זאת על דרך אומרו ז"ל (ילקוט כאן) שלא

7 איש האלהים. י) יחזאר הכתוב על דרך אומרו ז"ל (ערכין י"ז). וז"ל אם יצוא הקדוש צרוך הוא ליטב זדין עם אברהם יצחק ויעקב אינם יכולים לעמוד זפניו ע"כ, הא למדת כי מה שמועילים הדיקים זמעשיהם וזכחעלמותם זעולם הזה אינו אלא לזכות מכת הרחמים אצל זדין לא, וכאומרו דוד (תהלים קמ"ג) ואל תצוא זמשפט את עבדך כי לא ידק לפניך כל חי" (פירוש כל זדיק שיקרא חי, וכאן הודיע הכתוב כי זה נתעלם ופעל הטוב אפילו זערך זחינת הדין הרמוז זאלהים, והוא אומרו איש האלהים"י, ואם יצוא ה' לעמוד עמו זדין יוכל כי הפליא לעשות הטוב והישר, עוד נתכוון זמאמר זה להעיד עליו כי כל התעלמו זמדות הטובות הידועות לו לא היו אלא לזד יראתו מאלהיו לא שהיה זעשו מסייעו אל הדבר, כאומרו ז"ל (יומא כ"ב): שאול זאחת ועלתה לו"י) ודוד וכו' כי שאול היה זעצבו מזוג ולא היה חס ומהיר לעשות ולזה זאחת שגג יתה ממנו המלוכה לפי זעבו זמשערין בני עליון שאם היה זעצבו של דוד אדמוני היה עושה כדוד עשר ידות, והן האיט משה יש מקום לחשוב שהיה עניו זעצבו והיה זכולן"י) זעצבו, לזה העידה החורה עליו שכל התעלמותו והגזרתו הרמוז זתיבת איש היה לזד האלהים היה ירא, והוא אומרו איש האלהים, עוד ירמוז על זה הדרך איש

אור בהיר

גם זאת כלומר זכרה כזאת. (ד) זה"א הידועה. (ו) שמדריגת נבואתו למעלה גם מהאבות. (ז) כאיש הגזר על אשתו כניכול. (ח) פי' זמדריגה הכי גדולה. (ט) פירוש כל שכן כשהם זרום המעלה כגון זשעה שזכרם משה ודאי שהשכינה עמהם. (י) כל ימי חייו. (יא) זל"ד פירושו של דבר זה, מדוע לא אמר איש אהוב לאלקים, או איש עבד אלקים וכדומה. (יב) ולא אמר כל אדם, או כל אנוש. (יג) שתיבת איש פירושו זדיק, כלומר זדיק זמדת אלקים. (יד) פירוש על ידי עון אחת נתעלה ממנו המלוכה. (טו) זכל המדות טובות.

3

מותו: = ויאמר יהוה מסיני בא

וזהו יקרה משעיר אתחזו קנא רש"י

לקט בהיר

(ב) ויאמר ה' מסיני בא. פתח תחלה בשבחו של מקום^(ד) ואחר כך (פתח) בלרכיבם של ישראל, ובשבח שפתח בו יש בו הזכרת זכות לישראל, וכל זה דרך רצון הוא כלומר כדאי הם אלו שתחול עליהם ברכה (ספרי): מסיני בא. ילא לקראתם^(ה) כשבחו להתיאצ בתחתית הבר, כחתן היוצא להקביל פני כלה, שנאמר (שמות י"ט י"ז) לקראת האלהים, למדנו שילא

(סה"ז): (ד) משום דקשה, מה ענין כל זאת לכאן, שהתחיל לומר וזאת הברכה וגו', והפסיק בד' פסוקים אלו עד שהתחיל לברכם, ואמר, שאין זו הפסק, שכל זאת נזרך ברכה היא, מפני ב' טעמים, שהלא ברכות אלו בקש משה מהקב"ה שימלא אותם ויקיימם ואין לנא לפני מלך גדול בשאלות ובקשות בלי להקדים איזו שבה לתפארת המלכות, והשנית שבה משה רבינו לסדר כאן שבחיים ממעשים שעשה הקב"ה לחיבת ישראל, דרך משל כשבח שר אחד לבקש מן

המלך לטובת המדינה התחיל לומר הלא מלכות של חסד אתה וכל מעשיך להטיב ולהתחסד לביריותיך אל תשיבני ריקס, גם יש להעמיס בדברי רבינו אלו, שהמזכיר עצמו ורוחו נגד המתכבד כדי שיבואו ברכותיו ושאלותיו מלבו ונפשו, וכן עשה יצחק אע"ה שאמר ועשה לי מטעמים וגו' ואוכלה בעבור מצרכך נפשי, גם אמר גשה נא ושקה לי בני, וכן יעקב רצה לשמוע מבנו חביבו יוסף לומר "בני הם" שבה ברכם בכל לבבו (אודה"ח): (ה) בא ליישב שלא אמר הכתוב ה' "לסיני" בא (כן הוא במכילתא), שכבר בא לסיני מקודם ועתה בא מסיני לקראת ישראל, ועוד אם לא שבח לומר שבח זה שינא לקראתם מיותר הוא בכלל, כי מה יהיה חסר אם יאמר שנתן תורה לישראל בסיני, ממילא ידענו שבח לשם, וכן מה שאמר וזרח משעיר הופיע מהר פארן אם לא דרוש חז"ל שבח להם בקבלה לא ידענו מאי קאמר, ובה נחייש ג"כ לשון הכתוב ב' ימרו ויוצא משה את העם "לקראת" האלהים ולא אמר אל האלהים, שלשון זה שייך לומר כשבח זה כנגד זה (רא"ם), גם רצונו לחזק פירושו משם, כי מאומרו מסיני בא נוכל לומר פירושו מסיני נגלה עליהם, וכמו שפרגמו אונקלוס

אור החיים

ואחר כך מה שהיה ממנו^(ו) ובפארן ושעיר הקדים הבא^(ז) ואחר כך המקום. אכן יתבאר הענין בהעיר אומרו ז"ל למה לא זכו האבות ובפרט יעקב שהיתה מטחו שלימה לתת להם ה' תורתו, ואמרו (בראשית רבה פרק ע"ד) שהטעם הוא לפי שאין שכינה שורה על פחות מס' ריבוא, ונתינת התורה לריכה היתה השראת שכינה, כמו שכן מצינו (שמות י"ט כ') וירד ה' על הר סיני, והנה יאמר האומר הלא מצינו שאפילו שנים שיושבים ועוסקים בתורה אמרו צמאנו (אבות פ"ג) שכינה שרויה ביניהם, לזה אמרו קדמונינו יודעי דעת כי מה שאנו אומרים שצריך ס' ריבוא הוא על השראת כללות השכינה, ומה שזוכים עשרה שיושבים ועוסקים בתורה או שנים הוא על אות אחד שמאיר ממנה המופיע צמי שיתעורר להדבק בקדושה כל אחד כפי כחו, ואין דומה הארת ב' לג' וגו' לד"ה, אבל

המיוחד לאלהים^(ח) שלא קם ולא יקום כמותו, ונחכוון הכתוב בסמיכות את בני ישראל למאמר איש האלהים להגיד שמדריגה זו השיגה עם בני ישראל פי' באמצעות מה שטרח בהם ומה שנסבל מהם והמסתעף מאמצעות הנהגתו הטובה עמם השיג מדריגה זו ליקרא איש האלהים: L

ב. ויאמר ה' מסיני בא וגו'.^(י) רז"ל אמרו (ספרי) ילא לקראת ישראל מסיני, וזרח משעיר שפתח לבני עשו ליתן להם התורה, הופיע מהר פארן שהלך גם כן לישמעאל, וקשה למה התחיל במאחר שהיה מסיני בא שזה היה אחר שפתח לשעיר ולפארן ולא קבלו וינא לקראת ישראל כשרצה ליתנה להם, עוד צריך לדעת למה שינה לדבר בג' לשונות בא זרח הופיע והיה לו לכוללם יחד על זה הדרך מסיני בא ומשעיר ומפארן, עוד למה צייני הקדים זכרון המקום

אור בהיר

טז) פירוש אחד המיוחד. יז) ולא אמר לסיני בא. יח) שהוא בא משם. יט) שאמר הופיע ואחר כך אמר מפארן. כ) פירוש כל מה שמרבים הלומדים נמרה הארת השכינה.

אתגלי בנברתו ועמה רבבת קן מגו אשתא או

כנגדס (מכיל' שס): טשיו שיקבלו או דופיעו. להס: ישמעאל' שיקב לישראל': מר.ב.

זיל בחר טעמא שלו וישמעאל בנו וכן בני ז"ל: ז) רצונו לזו ישראל מושך אחרי ולכפול עו"ה, מסי מרצבות כמו מ"ס

כללות השכינה מישראל, והוא השכינה מסיני להקביל עם נצ וצאו אחד דרך לישראל שעברו ו מסיני בא שהי הודיע חלקי או לומר זרח והופ זריחה אחת וז יאמר על חלק (מכות כ"ג): הו גדר קטון שבצ לבני שעיר גדר כי הוא למעלו

כא) פירוש בפע כישמעאל. כב) שמו של המופיע, וז ה' מפארן הופיע, והסגס שידועס ומי בעבור שהס

וְאֶלְדָּעָה כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי קַטּוּרָה: הִיא וַיִּתֵּן
אֲבָרְהָם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ לְיִצְחָק:
וְלִבְנֵי הַפִּילֹגְשִׁים אֲשֶׁר לְאֲבָרְהָם

וַחֲנוּךְ וְאֶבְרָע וְאֶלְדָּעָה כָּל אֵלֶּיךָ
בְּנֵי קַטּוּרָה: הִיא וַיִּהְיֶה אֲבָרְהָם יֵת
כָּל דִּיֶּיָּה לְיִצְחָק: וְלִבְנֵי קַטּוּרָה

לקט בהיר

רש"י

המתפזרים חנה ונוסעים חיש צאכלי חפדוני,
וכן הוא אומר (ש"ה ל' ע"ג) והנה נעושים על פני כל
הארץ, שכן למ"ד וגו' מתחלפות זו בזו: (ה) ויתן
אברהם וגו'. אמר ר' נחמיה ברכת* דייטיקוי"ה
(שלו נתן לו) (ב"ה), שאמר לו הקב"ה לאברהם (י"ב צ)
והיה ברכה הצרכות מסורות צידך לצרך את מי
שתרלך, ואברהם מסרן ליצחק: (ו) הפלגשים.
חסר* כתיב¹, שלא היתה אלא פלגש אחת היא הגר
היא קטורה (ב"ה), נשים בכתובה, פלגשים בלא
כתובה² כדאמרין בסנהדרין (כ"ה) נשים ופלגשים

דרכו של אונקלוס ו"ל במקומות הרבה, כי לפי לשון הכתוב
היה שמש כן, אלא שקבלו את שמש מפני מעשיהם, וגם ג'
בניו עזמם של דדן היו נקראים אשורים וכו' מפני שהם היו
ראש לג' אומות הללו, וכן אמר ר' שמואל בר נחמן בצ"ר, וזה
מה שאמר רבינו רש"י שאינו יכול ליישב את חרגומו של
אונקלוס על לשון הכתוב (רמב"ן): (ד) פסוק הוא דניאל
י"א מ"ה, ופירושו ארמון וצית חשוב ומשובת, כלומר
כשנסע נסע עמו ציתו הקצוע: (ה) הכתוב כבר אמר ויתן
לו את כל אשר לו, והיה שליט על כל נכסיו בחיים חיותו, וכאן
אמר שלפני פטירתו נתן לו אשר לו חוץ מן הנכסים והוא כח
אלקי בפיו אשר נתן לו הקב"ה (רא"ם), ואמר ברכת דייטיקי

ולא אמר ברכה כלשון ר' נחמיה בצ"ר שלא סתם ברכה נתן לו כי הלא כל אדם יכול לצרך את מי שירצה והמתנה היא
שיתקיימו ברכותיו וזה פי' דייטיקי, שבדברי חז"ל נקרא השטר כן לפי שבלא שטר הם דברים בעלמא והשטר מקיים ומחזק
הדבר, והוא מורכב מג' תיבות דא תהא קאי פי' דבר זה קיים ורש"י משתמש בו לעניינו דרך מליצה (בד"א): (ו) הגם
שבספ' שלפנינו הפילגשים מלא, העידו חז"ל בצ"ר אמר ליה (רב לר' נחמיה) פילגשם כתיב עכ"ל, א"כ המסורה לשון יחיד
שחסר יו"ד הרבים אבל הקרי לשון רבים וגם המ"ם לפי שלקחה ב' פעמים נחשבת לב' (יפ"ת): (ז) פי' אבל קידושין ודאי
שהיו בה, לכן פעמים קראה אשה, גם אמר הכתוב "ויקח" אשה ואין קיחה בלא קידושין (מ"ל), ולשון פלגש פלג אשה
(במ"ח), אבל בגמ' סנהדרין שלפנינו מאי נשים ומאי פלגשים אר"י א"ר נשים בכתובה ובקידושין פלגשים בלא כתובה ובלא
קידושין עכ"ל הגמ' (כן הקשה הרמב"ן ז"ל), ואמרתי ליישב קושיא זאת בצ' אופנים, אופן א': מדברי רבינו כאן נראה
בעליל שהיתה לו גירסא כזו בגמ' סנהדרין (וכן נראה מדברי הרמב"ן ז"ל), וגירסא זו נראה נכונה
ומתמית. דאיתא בירושלמי דכתובות פ"ה ה"ב בזה"ל, ואי זו היא אשה ואי זו היא פלגש ר' מאיר אומר אשה יש לה כתובה
פלגש אין לה כתובה ר' יודה אומר אחת זו ואחת זו יש לה כתובה אשה יש לה כתובה פלגש יש לה כתובה ואין
לה תנאי כתובה, רבי יודא בשם רב זו דברי ר' מאיר ור' יודא אבל דברי חכמים נושא אדם ומתנה עמה על מנת שלא
לזונה ולפרנסה ולא עוד אלא שתהא זונה ומפרנסתו ומלמדתו תורה עכ"ל הירושלמי, הרי שלכל הדיעות (אפי' אותו רב
יודא אמר רב) לא נזכר קידושין כלל, ואופן ב': תיבת פלגש כולל בין בלא קידושין וכתובה בין בקידושין בלא כתובה, ולענין
הלכה חילוק יש בין המלך ובין אדם פשוט. וז"ל הר"מ במו"ל פ"ד מה' מלכים: וכן לוקח (המלך) מכל גבול ישראל נשים

ולא אמר ברכה כלשון ר' נחמיה בצ"ר שלא סתם ברכה נתן לו כי הלא כל אדם יכול לצרך את מי שירצה והמתנה היא
שיתקיימו ברכותיו וזה פי' דייטיקי, שבדברי חז"ל נקרא השטר כן לפי שבלא שטר הם דברים בעלמא והשטר מקיים ומחזק
הדבר, והוא מורכב מג' תיבות דא תהא קאי פי' דבר זה קיים ורש"י משתמש בו לעניינו דרך מליצה (בד"א): (ו) הגם
שבספ' שלפנינו הפילגשים מלא, העידו חז"ל בצ"ר אמר ליה (רב לר' נחמיה) פילגשם כתיב עכ"ל, א"כ המסורה לשון יחיד
שחסר יו"ד הרבים אבל הקרי לשון רבים וגם המ"ם לפי שלקחה ב' פעמים נחשבת לב' (יפ"ת): (ז) פי' אבל קידושין ודאי
שהיו בה, לכן פעמים קראה אשה, גם אמר הכתוב "ויקח" אשה ואין קיחה בלא קידושין (מ"ל), ולשון פלגש פלג אשה
(במ"ח), אבל בגמ' סנהדרין שלפנינו מאי נשים ומאי פלגשים אר"י א"ר נשים בכתובה ובקידושין פלגשים בלא כתובה ובלא
קידושין עכ"ל הגמ' (כן הקשה הרמב"ן ז"ל), ואמרתי ליישב קושיא זאת בצ' אופנים, אופן א': מדברי רבינו כאן נראה
בעליל שהיתה לו גירסא כזו בגמ' סנהדרין (וכן נראה מדברי הרמב"ן ז"ל), וגירסא זו נראה נכונה
ומתמית. דאיתא בירושלמי דכתובות פ"ה ה"ב בזה"ל, ואי זו היא אשה ואי זו היא פלגש ר' מאיר אומר אשה יש לה כתובה
פלגש אין לה כתובה ר' יודה אומר אחת זו ואחת זו יש לה כתובה אשה יש לה כתובה פלגש יש לה כתובה ואין
לה תנאי כתובה, רבי יודא בשם רב זו דברי ר' מאיר ור' יודא אבל דברי חכמים נושא אדם ומתנה עמה על מנת שלא
לזונה ולפרנסה ולא עוד אלא שתהא זונה ומפרנסתו ומלמדתו תורה עכ"ל הירושלמי, הרי שלכל הדיעות (אפי' אותו רב
יודא אמר רב) לא נזכר קידושין כלל, ואופן ב': תיבת פלגש כולל בין בלא קידושין וכתובה בין בקידושין בלא כתובה, ולענין
הלכה חילוק יש בין המלך ובין אדם פשוט. וז"ל הר"מ במו"ל פ"ד מה' מלכים: וכן לוקח (המלך) מכל גבול ישראל נשים

אור החיים

ילאו מילחק יהי רלון שילאו ממך³, ויותר היה (כה) ו. ולבני הפילגשים וגו'. ולישמעאל לא
עוב להם שלא יהיה הדבר ולא יקום והבן, כי כל
חלק רע ישנא חלק העוב ולו יהיה בנו וצתו⁴: ושלחו כי לפי מה שכחצנו (לעיל ע"ז ה') כי

אור בהיר

פא) ולא מאשה אחרת (רש"י), אבל אם לא יאמר את, יהיה משמע שברכת עלמו אמר. פב) אפילו יהיה.

די לאברהם
ושלחננו מע
דהוא קניב
מדינחא: ז
אברהם דין
וקמש שנין
אברהם פסי
יזמין ואחבג
יתה יצחק
במערת בפ
בר צחר ו

דדוד: נתן א
שם טומו
אודות* שרה
שלא רצה ליה
שנה וחמש
הי בלא חט
שטשה ישמעו
את יצחק ל
שנינו נוסחאות * ע
ורז"ל אלא של
קידושין מיהו
(רא"ם): ט
(ג"א): י
שיך אלא צנ
(לברש): יב
עשו ויעקב בניו
ומדאדבריה שמ
השורה ולא הי

ישמעאל מש
הוא⁵. ויש

ז. ואלה י

פג) משולח מ

אונקלוס

בראשית כז תולדות שנ

וְקָרָא דְבָרָה וְקָרְבָה וְאָמַר הוּוּ (כ"ז חז"ל) רִיקָא דְבָרָה קְרִיקָא דְחַקְלָא דִּי קְרָבָה יִי כַּח וְיִתֵּן לָךְ מִפְּלֵא דְשָׁמַיָא וּמִטּוּבָא דְאַרְעָא אֲבָה וְיִתֵּן לָךְ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם →

לקט בהיר

רש"י

אזינו יעקב אלל אזני נכנסה עמו גן עדן הדא הוא דא"ל ראה ריח בני כריח שדה, ובשעה שנכנס עשו אלל אזני נכנסה עמו גיהנם עכ"ל, הרי שהג"ע עזמו היה שם לא רק הריח (מ"ל), וכן הוא הגירסא בדפוס הא' של רש"י, ומה שאמר הכ' ריח "נגדיו" אין קושיא שגם נגדיו היו מבושמות, מגן עדן שהיה שם (יפ"ת) וכן לרייכס אנו לומר לפי האונקלוס שפירש חמודות נקיות: (כב) פי' אינו חוזר אשר צרכו ה' אלל בני אל יעקב, אללא השדה צרכו ה' (רא"ם), ואין זו כמו שאר צרכות השדה שנתצרך צפירות הרבה אללא הצרכה היא שנתצרך צריח טוב (ג"א): (כג) צרכו מקומות המחל הפרשה צוא"ו ואין קושיא ואין דרוש לפי שהוא לקשר ולחצר סיפור המעשה וההמשך בזה אחר זה, משא"כ כאן שאין זו סיפור מעשה אללא נוסח הצרכה שצרכו ואין להתחיל צוא"ו, אללא ודאי שאין כאן המחלת הצרכה, ופשוטו דחוק ביותר שהלא מה שריחו כריח השדה אין זו צרכתו של יצחק שיתכן אחריו הוא"ו, לכן מציא קודם הדרשה שחיצת יתן נשאר בנת, ופירושו שלא יאמר לצרכתו די אללא הגם שיתן לו כל צרכיו יחזור ויתן צלי מצריס כמעין דלא פסק (ג"א): (כד) פי' לא הטל הוא הצרכה עזמה אללא מטל, כלומר דצריס הצריס מטל וגשם, ומאחר שצרכות הצריס מטל הם מפורשים לצדס רוב דגן ומירוש לזה אמר שיש מדרשי אגדה שמרומזים בחיצת טל דצריס הרבה גבוהים ורמים,

כ"ז: בריח שדה אשר ברכו ה'. שנתן צו ריח עובדי, וזהו שדה תפוחים, כך דרשו רז"ל (תענית כ"ט:): (כח) ויתן לך. יתן ויחזור ויתן (כ"ז), ולפי פשוטו מוסב* לענין ראשון, ראה ריח בני שנתן לו* הקצ"ה כריח שדה וגו' ועוד יתן לך מטל השמים וגו': מטל השמים. כמשמעו (כ"ז), ומ"א (כ"ה) יש להרצה* פנים (האלהים* (תנח"ך כ"ה) מהו האלכיס בדיון, אם ראוי לך יתן לך ואם לאו לא יתן לך, אבל לעשו אמר משמני הארץ יהיה מושבך בין לדיק בין רשע יתן לך, וממנו למד שלמה כשעשה הבית סידר תפלתו, ישראל שהוא בעל חנוכה ומלדיק עליו את הדיון לא יקרא עליך תגר, לפיכך (מ"א ה' ל"ט) ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו, אבל נכרי שינוי נוסחאות מוסיף. ריח אשר נתן לך. הרבה לכמה פנים. ד"א.

אור החיים

דרך אומרים ז"ל (צ"ר ל"ט) שמתח הצרכות נתנו ה' לאצרהס ואצרהס ליצחק (שם ס"א) ועתה מסרם יצחק ליעקב, והוא אומרו ויצרכו פי' מסר לו הצרכות שיהיו צרשותו. עוד יראה שצרכו צרכות רוחניות וגשמיות כנגד הרוחניות אמר בהעלם ויצרכו, וכנגד הגשמיות אמר ויתן לך וגו' צחוספת וא"ו לומר מלצד עולם העליון אשר צחר הצרכה לצניו שהוא עיקר תכלית זרע ישראל עוד יתן לו בעולם הזה וכו'. עוד יראה על זה הדרך לא מלצד מדת הרחמים אללא גם מדת הדיון תסכים על נתינה זו והוא אומרו ויתן לך האלכיס פירוש גם

אות שקבל הצרכות יעקב צכוונה אליו, והגם שאמר אומר יצחק והזכיר עשו, עם כל זה בשעת הצרכה לא היה מצרך אללא זה שלפניו (ק"א): **כז. ויברכהו ויאמר ראה וגו'.** אומרו (ראה ק"ב) לא לשון ראייה אללא חשיבות והכוונה ראוי הוא ריח בני וחשוב לדמותו כריח שדה אשר וגו': **כח. ויתן לך האלכיס.** טעם אומרו וא"ו צתחילת ענין, להיות שקדם ואמר ויצרכו הוסיף עוד לומר ויתן לך וגו', ומה שלא פירש הצרכות הרמוזות בויצרכו, אולי שיכוון על

אור בהיר

קלא) שמה שאמר חיצת עשו, זה היה קודם שהלניש הצרכות צגוף. כלומר, זה הגוף שאני ממשש זה עשו צלי ספק, אם כן יכול אני להלניש הצרכות צגוף זה, ואין אני רוצה לדעת מי הוא. קלב) מי הוא זה שיראה.

וְקָרָא
דְבָרָה
עִירָן
אָמַר
אָבָא:
וְיָבֹרַךְ
אֲבָהוּ
אֵיתִי
שְׁתִּי:
קְרִיב
קְרִי:
רִיקָא

(תנח"ך):
אני:
משפט:
1 (תנח"ך)

ג. אללא
ה עזות
שאלס
ל צב"ר
שנכנס

ז היו
ועירות
:

מלדיק
שאל.
י יראה
גיד כי
כי הוא
זר יגיד
ו צמה
לעובה

קבח)
זד היל"ל

מ ואתמר רבקה ליצחק עקית
בחי מן גרם בנת התאה אם
נסיב יעקב אתתא מבנת התאה
כאלין מבנת ארעא למה לי
חיים: א ויקרא יצחק וברוך
יתה ופקדה ואתמר לה לא תסב
אתתא מבנת כנען: ב קום אויל
לפדן ארם לבית בתואל אבוהא
דאמך וסב לך מתמן אתתא
מבנת לבן אחוהא דאמך: ג ואל
שדי וברך יתך ויפשה ויסגוד
ותחי לכנשת שבטין: ד ויתן לך

והתאמר רבקה אלי יצחק קצתי
בחי מפני בנות חת אסלקת יעקב
אשה מבנות חת כאלה מבנות הארץ
למה לי חיים: א ויקרא יצחק אל
יעקב ויברך אתו ויצוהו ויאמר לו
לאיתתך אשה מבנות כנען: ב קום
לך פדנה ארם ביתה בתואל אבי
אמך וקחילך משם אשה מבנות לבן
אחי אמך: ג ואל שדי ויברך אתך ויפוך
וירבך והיית לקהל עמים: ד ויתן לך

לקט בהיר

ק ועיא

רש"י

שרבקה מעשה את יעקב ועשו להיוחס הם שכולים, אלא היא פועל עומד, שהיא צעמא תהיה שכולה, ולה מציא ראה שהקוצר את בניו הוא צעמנו נקרא שכול, כמו יעקב אמר שכלתי שהוא צעמנו יהיה שכול, וחסר בכחוז אות המ"ס, וכאילו אמר למה אשכל גם משניכס (בא"י): מז כי פשוט היה אלה שיעקב יתגבר עליו, אם מחמת סיעתא דשמיא של יעקב, אם מחמת גבורתו חוץ לדרך הטבע כידוע, אבל חששה שאח"כ יתאספו רבים עליו ולא יהיה ראוי כל כך

תהרגנו^מ יעמדו בניו ויהרגוך, ורוח הקדש מורקב זה^מ ונתנבאה שביום אחד ימותו, כמו שמפורש צפי המקנא לראשונה^מ (י"ג): (מו) קצתי בחיי. מאסתי בחיי^מ: (ז) פדנה. כמו לפדן: ביתה בתואל. לבית בתואל, כל תיבה שריכזה למ"ד א בתחלתה העיל לה ה"א בצופה (יבמות י"ג): (ג) ואל שדי. מי שדי בצרכותיו^מ למתצרכין מפיו יברך

לעשות לו נסים (בד"א): מח) שאמרה לשון ודאי למה אשכל, ולא אמרה לשון ספק פן אשכל (ג"א): מט) שחוששים בן דן המציא את ראשו שרצה לעכב קבורת יעקב במערת המכפלה, ואע"ג דמיתתן לאו ביום אחד הואי קבורתן מיהא ביום אחד הואי (גמר'): (ג) פ"י אינו מלשון קן אלא מלשון קץ שהיא מליסה וגיעול נפש, כמו ויקץ מואב: א) פ"י כל מקום שהלמ"ד משמש אל תוך, כגון לפדן, אל תוך עיר פדן, או לבית, אל תוך הבית, וכל דומה לזה, אבל אין זה במקום שהלמ"ד משמש שימוש אחר, כגון ויאמר לאביו, או טוב העץ למאכל, או ויקרא לאור יום (ג"א): ב) ששם קודש זה ענינו די

אור החיים

הוא או על ידך או על ידי גואלי הדם אף על פי כן
אין מרפא לשברך צמה שימות גם הוא עמך ביום
אחד, ולעולם אינה מקפדת אלא על מיתת יעקב
ולא על עשו:

אור בהיר

די לברות בשביל יעקב לבדו ועוד חיבת גם למה, ולמה לא די לומר למה אשכל שניכס. קסא) הגם שאמנת הדבר שקפדת בחייה מפני בני חת, אבל למה אמרה ליעקב טעם זה וליצחק טעם אחר. קסב) שעל ידי שגילה הדבר ליצחק לא יתוקן הדבר, ואם כן

ג ויכען
ה קות
עמה
רונא
רונא
עבדת
ז למה
ח קד:

אחרת
זה מת
שטו*
הריגתך
למה
ז בניו*
שכלתי
ואתה
ז על הסובר
ועמיקים
ה אחרת
זות עליו
זל ר' ש'
ז פירושו

זמן על
תקררת
פ"י כי
(מך קיט)
ז והוא
ה וכי.
כן אבל
זות גם
יזמר טוב
ז' ושכח
ה, וכי לא

תָּבֵה אֲנִי מֵת וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם
 וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם:
 כב וְאֲנִי נָתַתִּי לָךְ שָׁכֵם אַחַד עַל־
 אַחִיד אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֲמֹרִי
 בְּחֶרְבִי וּבִקְשָׁתִי: פ רביעי מט א ויקרא

הא אָנָּה מָאִית וַיְחִי מִמָּרָא דִּי
 בְּסַעֲדָבוֹן וַיְתִיב יְתָבוֹן לְאָרְעָא
 דְּאֲבֹתָהֶבֹן: כב וְאֲנָא יְהִיבִית לָךְ
 חוֹלְקָא חַד יְחִיד עַל אַחִיד דִּי
 נְסִיבִית מִיַּד דְּאֲמֹרָאָה בְּצִלוֹתִי
 וּבְקָשָׁתִי: א ויקרא יַעֲקֹב לְבְנוֹתָיו

ואמר אתבנשו
 יערע יתבון
 ב אתבנשו ויש
 וקבילו אוֹלְפִן מ
 ג ראובן בוכרי
 תקפי לך הוה א
 חולקין בקיו

לקט בהיר

רש"י

(ג"א: טל) כבר ביארנו שבאופן כזה שמיצת נתתי
 בעלמנו בכינוי היו"ד פירושו אני נתתי והוסף לומר ואני
 נתתי, זה יורה שמיצת "ואני" הוא מאמר בפני עצמו, וכאן
 לפי הענין הוא שגם אני לא אהיה כפוי טובה, ומה שאמרו
 שהוא עיר שגם מקום קבורת יוסף פשוט הוא שהוא מדה
 כנגד מדה, משום שהנבקה הוא קבורתו גם הגמול הוא
 בענין הקבורה (רא"ם), ולמעלה כשהשביעו לא אמר זאת,
 שרצה שיקבל עליו צלי גמול כענין עבדים המשמשים את
 הרב שלא על מנת לקבל פרס, אבל עמה היה זה נוואת שכיב
 מרע, שאם לא עכשיו אימתי (ג"א: מ) פי' לפי דרך זה
 שמיצת שגם אין פירושו חלק אלא עיר שגם בהכרח לומר
 שמיצת חלק נאשר בכת, שבלא זה אין לו שחר, ופי' על אחיד
 יחירה על אחיד, כלומר חוץ מחלקך עם אחיד, ומה שאמר
 הכתוב אשר לקחתי בחרבי ובקשתי הוא כפשוטו (רא"ם),
 ואין הפי' שבעבור שלקחתי אותו בחרבי אי"כ שלי הוא ויכול
 אני לתמו לך, לא כן הוא, כי לא מפני זה זכה בו אלא מפני
 שכן הצטיחו הקב"ה כשיצא זמנו, אבל כאן הוא רק מראה
 מקום שתקבר באותו עיר שגם אשר לקחתי וכו'

(תנח"י: כב) ואני נתתי לך. לפי שאתה* עורר
 להתעסק בקבורתי וגם* אני* נתתי לך נחלה
 שתקבר בה, ואיזו זו שכס (ב"ה), שנאמר (יהושע כ"ד ל"ג)
 ואת עלמות יוסף אשר הטלו וגוי ממלרים קברו
 בשכס: שכס אחד על אחיד. שכס ממש הוא
 תהיה לך חלק* אחד יחירה על אחיד (ב"ה): בחרבי
 ובקשתי. כשהרגו שמעון ולוי את אנשי שכס (ב"ה)
 נחכנסו כל סביבותיהם להזדווג להם וחגר יעקב כלי
 מלחמה כנגדן (ב"ה, ד"ה) שכס אחד הוא הזכורה
 שיעלו בניו שני חלקים (ב"ה), ושכס לשון חלק הוא
 (כתרגומו) והרצה יש לו דומים במקרא (תהי כ"ה י"ג)
 כי תשיתמו שכס (ב"ה), תשית שוגאי לפני לחלקם,
 לחלקה שכס (ב"ה) (שם ס' ח'), דרך ירלחו שכמה (ב"ה) (השע
 י"ט) איש חלקו, לעדו שכס אחד (ב"ה) (לפני ג' ע'): אשר
 לקחתי מיד האמורי. מיד עשו שעושה* מעשה
 אמרי (ב"ה, ד"ה) שהיה לד אצו באמרי פיו:
 בחרבי ובקשתי. היא חכמתו* ותפלתו (ב"ה)

קב"א: (ח) ואני
 ונסתלקה ממנו
 (ב"ה - תנח"י - פסחים)
 ראשונה שלו, ש
 ע"א: (א) אונני. כוחי
 מרוב אונים (ישעי

בתפלה, אלא שהתנ
 אמר כאן היא חכמ
 ימים ישכון וכו', ש
 נקרא ראשית און כ

וגו' כי בזה תילד
 ואני נתתי לך ו
 שכס זו כמשמעה
 פי כן זולת זכות

חט) ג. ראובן

הוא הזכור. עוד
 דעתו בזה, ורז"
 כי הוא טיפח ר
 כוונת הודעה זו
 ולא הספיק ל
 כוונת אומרו ית

אור החיים

ואומרו והשיב וגו' הודיעו שיהיו נפקדים לשון אצותיכם* כי הארץ לאצות נתנה והם זכו בה לא
 שזותם באין ספק בדבר* ודקדק לומר ארץ ליוצאי מלרים ומעתה יש צידי לתת לך שכס אחד

אור בהיר

מימתו ליהשיב אתכם. (ק) צין יזכו צין לא יזכו. (קא) ולא אמר לארץ כענין.

קב) פירוש אפילו ל
 בה, ומה שאמר אשר

אונקלוס

בראשית מט ויהי תרמד

וַיֹּאמֶר אֶתְפָּנְשׁוּ וְאֲחֹיו קָבוֹן יֵת דִּי
 יַעֲרַע יִתְכּוֹן בְּסוּף יוֹמֵיָא:
 ב אֶתְפָּנְשׁוּ וְשָׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב
 וְקִבְּלוּ אוּלְפָּן מִן יִשְׂרָאֵל אֲבוּבוֹן:
 ג רְאוּבֵן בּוֹכְרֵי אֶת חֵילֵי וְרִישׁ
 תְּקֵפֵי קָדֵי הָהוּ חַוֵּי לְמַסַּב תְּלָתָא
 חוּלְקִין בְּכִירוּתָא בְּהִנְתָּא
 יַעֲקֹב אֶל־בְּנָיו וַיֹּאמֶר הֲאִסְפוּ וְאֶגִּידָה
 לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית
 הַיָּמִים: ב הַקְּבֹצוּ וְשָׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב
 וְשָׁמְעוּ אֶל־יִשְׂרָאֵל אֲבֵיכֶם: ג רְאוּבֵן
 בְּכָרִי אֶתָּה כְּחֵי וְרֵאשִׁית אוֹנֵי יֵתָר

קב"ג: (ח) ואגידה לכם. בקש לגלות את הקצ"א
 ונסתלקה ממנו שכינה והתחיל לומר דברים אחרים
 (ב"ר - תנח" - פסחים נ"ו): (ג) וראשית אוני. היא עפה
 ראשונה שלום, שלא ראה קרי מימיו (ב"ר - תנח" - יבמות
 ע"א): אוני. כוחו, כמו (הושע י"ב ע"ג) מלאתי און לי,
 מרוב אונים (ישעי' מ" כ"ו), ולחין אונים (שם כ"ט): יתר

לקט בהיר

רש"י

ולהפיל שונאיו כמו חרב וקשת ציד איש מלחמה (במ"ח),
 ובגמ' ו"ל: וכי נחרצו ובקשתו לקח והלא כבר נאמר (תה'
 מ"ד) כי לא בקשתי אצטח וחרצני לא תושיעני אלא חרצני זו
 תפלה קשתי זו בקשה, ופירש"י זו תפלה שהתפלל יעקב על
 בניו ושוכה לקנות הזכורה מעשו בתפלתו עכ"ל, נראה
 שרש"י מפרש דעת רז"ל צמה שאמרו דבר אחד צ' פעמים
 כי תפלה ובקשה היינו הך, גם לא ראינו שלקח הזכורה
 בתפלה, אלא שהתפלל להקב"ה שיצניעו ויחממהו בהתחממות
 אמר כאן היא חכמתו (בד"א): א) כי אין לומר שכוונתו מה שאמר להם
 בברכותיו, כגון ידך בעורף איביך וכו' לתוף
 ימים ישכון וכו', שאין זה אחרית הימים בשום אופן, אלא אחרית
 הימים הם (רמב"ן): ב) הגם שכל צבור
 נקרא ראשית און כמו שאמר הכתוב כי הוא ראשית און לו משפט
 הזכורה, אבל מיתור קא דרשו, שאם אמר צבורי היה די
 צוה (מ"ל): ג) קן נקרא הזרע שצא מכחו של אדם (במ"ח):

ולתפלה, אלא שהתפלל להקב"ה שיצניעו ויחממהו בהתחממות
 אמר כאן היא חכמתו (בד"א): א) כי אין לומר שכוונתו מה שאמר להם
 בברכותיו, כגון ידך בעורף איביך וכו' לתוף
 ימים ישכון וכו', שאין זה אחרית הימים בשום אופן, אלא אחרית
 הימים הם (רמב"ן): ב) הגם שכל צבור
 נקרא ראשית און כמו שאמר הכתוב כי הוא ראשית און לו משפט
 הזכורה, אבל מיתור קא דרשו, שאם אמר צבורי היה די
 צוה (מ"ל): ג) קן נקרא הזרע שצא מכחו של אדם (במ"ח):

אור החיים

שאת זו כהונה עז זה מלכות וכו', ולריך לדעת למה
 לא אמר חלק פי שנים אחר שירד לפרט פרטי
 המושג לצן צבור. ואונקלוס הוסיף להזכירה
 בתרגומו ואמר תלת חולקין וכו' (י"ד). עוד לריך לדעת
 כוונת אומרו פחו כמים אל תוחר. ורש"י ז"ל פירוש
 על אשר פחתו כמים לזה אל תוחר לא יהיו לך
 היתרות ומה הוא הפחו כי עלית משכבי וגו'.
 ועדיין לריכין לנו למודעי למה לא הספיק לומר אל
 תוחר כי עלית אחר שהפחזות היא כינוי לעון (י"ג)
 היה לו להזכיר העון לצד ומה לי עשאו בחפזון או
 שלא בחפזון. עוד למה הפסיק בעונש צאמלע
 הודעת העון שהיה לו לומר על זה הדרך אל תוחר
 פחו כמים כי עלית או על זה הדרך פחו כמים כי

וגו' כי צוה תירדק הנתינה ממנו אליו, והוא אומרו
 ואני נתתי לך וגו'. וגם לדברי רז"ל (ב"ר ל"ז) כי
 שכם זו כמשמעה שצאו בני יעקב על חלליה, על אף
 פי כן זולת זכות אבות צארץ לא יזכה בה יעקב ולא
 בניו (י"ג):
 ח) ג. ראוּבֵן צבורי אתה וגו'. יש להעיר מה
 חידוש מודיע יעקב לראובן כי
 הוא הצבור. עוד אומרו כחי וראשית אוני מה היא
 דעתו צוה, ורז"ל אמרו (ב"ר ל"ח) כי הודיעו צוה
 כי הוא טיפה ראשונה, ועדיין לריך לדעת מה הוא
 כוונת הודעה זו לראובן (י"ג). עוד למה כפל לומר כחי
 ולא הספיק לומר ראשית אוני. עוד לריך לדעת
 כוונת אומרו יתר שאת ויתר עז. ורז"ל (שם) אמרו

אור בהיר

קב) פירוש אפילו לדברי רז"ל לריכין לנו לומר שטעם הנתינה הוא בעבור שהוא ארך אבותיכם, שמפני שהרגו יושביה לא מפני זה זכו
 בה, ומה שאמר אשר לקחתי וגו', אינו נתינת טעם לנתינתו, אלא מראה מקום בזה שם מדבר. קג) וכי הראות מעשיו הוא
 מכון חס ושלוס. קד) אבל היכן נרמז צחוב. קה) ולא העון עלמנו.

בראשית מט ויחי תרפח

דְיוֹסָף וְלִנְבְרָא פְרִישָׁא דְאַחוּדָי: תְהִיִּין לְרֵאשׁ יוֹסֵף וְלִקְדָקֵד נְזִיר אַחִיו: כֹּל בְּנֵימִין בְּאַרְעָה תִשְׁרִי שְׁכֵנְתָא וּבְאַחַסְנַתָּה יִתְבְּנֵי מִקְדָּשָׁא בְּצַפְרָא וּבְפִנְיָא יְהוֹן מְקַרְבִּין כְּהִנְיָא קְרַבְנָא וּבְעֵדָן רְמִשָׁא יְהוֹן מְפִלְגִין מוֹתֵר חוֹלְקֵהוֹן מִשְׁאַר קְדָשִׁיא: כַּח

פַּ שְׁשֵׁי כֹּ בְנֵימִין זָאב יִטְרַף בְּבִקְרָא יֹאכַל עַד וְלַעֲרַב יִחְלַק שְׁלָל: כַּח כַּל-אֵלֶּה →

כַּח בְּרַ אֵלִין שְׁבִטָּיא דְיִשְׂרָאֵל תְּרִין עֶסֶר וְדָא

רש"י לקט בהיר

לגבול קדמה, (שס ח) תתאו לבא חמת (מ"ח): תהיין. כולם^{פא} לראש יוסף (אונק): נזיר אחיו. פרישא דאחוי דאחוי, שנזבל מאחוי, כמו (ויק"ב כ"ב ב) וימרו מקדשי בני ישראל, נזרו אחור (ישעי"ח ד), ורבותינו דרשו (ב"ר - סוטה ל"ו) ותשב צאיתן קשתו על כבישת יצרו צאשת אדוניו, וקוראו קשת על שם שהזרע יורה כח: ויפזו זרועי ידיו. כמו ויפלו^{פב}, שיאל הזרע מנזן אלצעות ידיו (שס - סז): מירי אביר יעקב. שנראתה לו דמות דיוקנו של אציו (בחלון) וכי כדאיתא בסוטה (שס) ואונקלוס תרגם תאות* לשון תארה ותמדה, וגזעות עולם לשון (ש"ח ב' ח) מלוקי ארץ^{פג} והם הזרכות שמדתן אמו והזקתו לקבלם: (כז) בנימין זאב יטרף. הוא זאב* אשר יערף^{פד}, נבא על שיהיו עתידין להיות חטפנים, וחטפתם לכס איש אשתו (שפי"ח כ"ח כ"ח) בפלגש בגבעה (תנח"י), ונבא על שאול שיהיה* נולח באויביו סביב, שנאמר (ש"ח י"ד מ"ו) ושאלו לכו המלוכה וגוי וילחם וגוי צמואב ובאדום וגוי ובכל אשר יפנה ירשיע (תנח"י): בבקר יאכל עד. לשון זכ* ושלל (ש"ט) המתורגם עדאה, ועוד יש לו דומה בלשון עברית (ישעי"ל י"ג ב"ג) אז חולק עד שלל^{פה}, ועל שאול הוא אומר שעמד בתחילת צוקין*^{פז} חריחתו של ישראל (ש"ט): ולערב יחלק שלל. אף משתקע שמשן של ישראל על ידי נבוכדנצר שיגלם לבבל (ש"ט): יחלק שלל. מרדכי ואסתר שהם מצנימין יחלקו את שלל המן, שנאמר (אסתר ח' ז) הנה בית המן נתתי לאסתר (ב"ר - תנח"י), ואונקלוס תרגם* על שלל הכהנים בקדשי המקדש^{פח}:

אור החיים

נדבר כיעור להעמיד ניסו במקום נאמן: כז. בנימין זאב יטרף. נתכוון אל שאול שעשה מעשה זאב שטרף צמחירות כי מנהג הזאב היא שאינו מתעכב צטריפתו אלא כל כך הוא ממחר וטורף, כמו כן עשה הוא ולא המתין לזמן שקבע לו שמואל אלא מהר לטרוף (ש"ח י"ג) ומזה היה סיבה שלא אכל אלא צבקר ונפסקה

מלכותו. ואומרו ולערב פירוש לעת ערב מלכותו יחלק שיאמרו (שס י"ח) הכה שאול וגוי ודוד צרצחיו. או ירמוז שבאמלעות סיבתו תחלק מלכות בית דוד על דרך אומרים ז"ל (יומא כ"ב): כשאמר דוד אתה וליצא תחלקו השדה יתה צת קול ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו המלכות^{פז}, ומאז העריב שמשן של ישראל צעונות:

אור בהיר

קפג) ניבא היה ענדו של שאול המלך, וקיעל ממנו דוד המלך לשון הרע, הרי שנימו של שאול היה גורם שחלק המלכות.

שְׁבַטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנַיִם עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר-
דָּבַר לָהֶם אֲבֵיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אִישׁ
אֲשֶׁר כִּבְרַכְתּוֹ בִּרְךְ אֹתָם: כט וַיֵּצֵא

דְּמַלִּיף קְהוֹן אֲבוּהוֹן וַבְּרִיךְ יְתָהוֹן
גִּבֹר דִּי כִבְרַכְתָּהּ בִּרְךְ יְתָהוֹן: כט
וּפְקִד יְתָהוֹן וְאָמַר קְהוֹן אֲנִי

לקט בהיר

רש"י

(כה) וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם. והלא יש מהם שלא זרכס אלא קנטון, אלא כך פירושו, וזאת אשר דבר להם אביהם מה שנאמר* בענין^{כח}, יכול שלא זרך לראובן שמעון ולוי ת"ל ויברך אותם כולם במשמע (במד"ר י"ג ח'): איש אשר כברכתו. זרכס העתידה לזא^{כט} על כל אחד ואחד (ש"ט): ברך אתם. לא היה לו לומר אלא איש אשר כברכתו זך אותם, לפי שנתן ליהודה גזורת ארי ולזנימין טעיפתו של זאז ולפתלי קלותו של איל*, יכול שלא כללן כולם בכל הזרכות ת"ל זך אותם^ל (ז"ר - תנח"י):

זאזעיה תשרי שכינתא: פח) פי' לא חזר בו ממה שדיער להם עד עתה, אלא הוסיף לזרך את כולם: פט) פשוט פירושו איש אשר כברכתו הנוכר למעלה, וזאת ראינו בלא כתוב זה, אלא ודאי השמיענו שכיוון יעאע"ה זנבואה לזרך כל אחד כפי הראוי לו ולא הפך המסילות (אדה"ח: צ) ואין הפי' שנתן לראובן וכו' גזורת ארי ממש שזה שינוי נוסחאות * שאמור * קלותה של אילה.

אור החיים

שתחזור לזכורות, וכפי זה כיון שקצט לו שם הזכורה^{כפ} עתיד הוא לעמוד לשרת לעתיד לזא, ותמלא שהלדיקים לופים ומציעים על העתיד, ולטעם זה שהחל יעקב לקנות הזכורה מעשו^{כפ} לזל יהיה לו חלק בעבודה לעתיד לזא. והגם שנחנה העבודה ללויים שקולים הם ויצואו שניהם לעבוד עבודה הקודש כי מעלין בקודש ולא מורידין. וגם שמעון ולוי זרכס זמה שאמר ארור אפס זו היא זרכתם שקלל לחזורת המקלקל ומריע, גם מה שחלקם והפיצם הוא להשגת חכלית האושר גם כן: אשך^{כפ} כזרכתו. פי' הראוי לו כפי צחינת נשמחו וכפי מעשיו, כי יש לך לדעת כי הנפשות כל אחת יש לה צחינת המעלה יש שמעלתה כהונה ויש מלכות ויש כתר תורה ויש גזורה ויש עושר ויש הללחה, ונחכוון יעקב זנבואה לזרך כל אחד כפי זרכתו הראוי לה^{כפ} המלך זמלכות והכהן זכהונה וכן על זה הדרך ולא הפך המסילות:

בח. כל אלה שבטי וגו'. לריך לדעת מנין זה של י"ב, אם לוי בכלל, אם כן אין הכתוב מונה ליוסף אלא זאחד ויעקב אמר אליו (מ"ח ה') אפרים ומנשה כראובן ושמעון, ואם אין לוי בכלל כמו שמנינו שהכתוב לא מנאו זחומש הפקודים זחשבון וי"ז שבטים שזדגלים ג' בכל דגל קשה למה יגרע לוי מזרכת אציו, ואם לזד שלא מנינו לו אלא קנטור ולא אמר אלא המזורכים אם כן לא יזא זמנין גם ראובן ושמעון. ואולי כי לא החחיל הכתוב למנות אפרים ומנשה זמנין שנים עד אחר יליאת מזרים וכאן מנה הכתוב יוסף וזה דוחק. והנראה לומר זזה הוא כי לזד שאמר הכתוב איש אשר כזרכתו זך וגו' ומנינו שיעקב כלל שמעון ולוי בכלל אחד לזה מנה שניהם זאחד^{כפ}):

אשר דבר וגו' ויברך וגו'. הגם שראינו שלא זרך ראובן ולא שמעון ולא לוי, יגיד הכתוב כי דיבורו הקשה להם היא זרכתם, והוא אומר ו אשר זכר^{כפ} וגו' ויברך וגו' ומה שאמר לראובן זכרי קנטור שם לזה את הזרכה על דרך אומרים ז"ל (ספרי זעהלותך פ' אספה לי) עתידה עבודה

אור בהיר

קפד) ולי ז"ע על זה, שאם כן הלא גם אפרים ומנשה כלל זיחד, שהלא לא זיך אלא ליוסף. קפד) ודיבור הוא לשון קשה. קפז) זאומרו זכרי אמה. קפז) הגם שעבודה זבית המקדש ללויים היה. קפח) הלא אמר לכל אחד זרכתו, ולמה חזר לומר איש אשר כזרכתו וגו'. קפט) לה לנפש. קצ) הגם שהחחיל זלשון ימיד איש אשר כזרכתו.

מתכניש קעו
אבהתי במ
עפרון חתאד
בחקל כפתיא
בארעא דבני
ית חקלא
קאחפנת קבו
ית אברהם ויו

(כט) נאסף אי
מקום גניחון,
הכנסה^{כט}, כגו
הציתה, ואספי
את תזואת הא
הגשמים, זאכ
אסיפה האמור
הכתוב תוליכני א
המערה

אחיו כמו שחא
הנה מגיע הטו
ושפעו והדרגת
לזה אמר
כט. ויצו א
ל
שלא יחשבו של
לזה לזה לכולם
להשזיעם כי ו
זכרי יוסף ש

קצא) רק מיוסף
הזכרים האלה, וז

עבדא עבד וחקר אף שמיא דעלויהון ישמשנון בטלא: כט שובך ישראל לית דכותך
 עין יעקב אל-ארץ דגן ותירוש אף שמיא יערפו טל: כט אשריך ישראל מי →

רש"י

לקט בהיר

ויחיד איש תחת גפנו ותחת תלגתו מפחרין^{קטו} ואין ריכין להתאסף ולישב יחד מפני האויב: עין יעקב. כמו (צמד י"א ז) ועינו כעין הצדולת^{קטז}, כעין הצרכה שצרכס יעקב לא כדד שחמר ירמיה (ירמ ע"ו י"ז) דד יבצתי, אלא כעין הצטחה שהצטיחס יעקב (ברא מ"ח כ"ח) והיה אלהים עמכם והשיצ^{קטז} אחכם אל ארץ הצותיכם (ספרי): יערפו. יטיפו^{קטז}: אף שמיו יערפו טל. אף צרכתו של ינחק נוספת^{קטז} על צרכתו של יעקב (ברא כ"ז כ"ח) ויתן לך האלהים מטל השמים וגו' (ספ): (כט) אשריך ישראל. לאחר שפרט להם הצרכות אמר להם מה לי לפרוט לכם כלל דבר הכל שלכם^{קטז} (ספ): אשריך ישראל מי* שנינו נוסחאות ימי.

וכולם הטעם מלעיל (לא על אוח אחרונה) ואמרו בעלי הדקדוק שאם הטעם מלרע (על אוח אחרונה) כמו מעונה שהטעם על הה"א אינה מסוג זה, אלא או היא ה"א הנקבה או הם ב' גזרות, כמו גן - גנה, נדק - נדקה, והגור ארי ז"ל מאשר קושיא זו והוסיף עליו דלא מזניו ה"א במקום למ"ד רק על ציאת והצאת דבר אל מקום, והניחו הדבר חלק, הנה לא יהיה דבר זר לומר שדעת רבינו אינו כדעתם וחולק בדבר זה על בעלי הדקדוק, אבל הנראה שאינו כן, שגם דעתו כדעתם בזה, והנראה שלא אמר כן במקום אחר, אלא מאחר שדעתו הזך והקדוש לפרש את הכתוב באופן שחסר למ"ד בין על חיבת מעונה ובין על חיבת אלהי, יותר ניחא לו לומר דרך מליצה ולסמכו על מאמר חז"ל, וכבר אמרנו שדברים הנאמרים דרך שיר אין לדקדק דקדוקים על פי פשוטות: קטו) מפרש הקישור של צטח דד, שצטור שיהיה צטח צפרנסה ומפני האויב לזה יהיה דד כל אחד צבימו ובנחלתו, וכעין זה פירשו רבינו צפ' האויבו (ל"ב י"ב) ה' דד ינחנו עיי"ש, אבל מה שפירש צפ' בלק (כ"ג ט') הן עס לצדד ישכון שיסכון יחיד בעולם גם הדבר אחר דשם אין עניינם לכאן, גם מפני הקישור של צטח וכנ"ל (מ"ל): קטז) שפירשו מראהו היה כמו הצדולת וכדמיון ודוגמת הצדולת, ולפנינו חסר כ"ף הדמיון כעין יעקב, וא"ת למה נריך הכתוב לומר זאת, לפי שיש דד שהוא לקללה ולא לברכה: קיז) ולפי"ז לא יהיה פירושו והשיב והחזיר, אלא מלשון ישיבה, שהשיב אחכם בישיבה צטוחה ומנוחה איש תחת גפנו (מ"ל), או אפשר שראיימו מאומרו והיה אלהים עמכם, ממילא שיהיו צטח, וכמו שאמר דוד מלך המשיח (תה' כ"ג ד') גם כי אלך בגיא נלמות לא אירא רע כי אתה עמדי (מהרי"א): קיח) מפורש ריש פ' האויבו: קיט) מפרש חיבת "אף", גם חיבת שמיו צבינוי שצבר הם שמים שלו של ישראל משום שנתבדך בו (אלמש'), והכתוב בעצמו מפרש דבריו, למה יהיה אל ארץ דגן ומירוש, מפני שאף צרכתו של ינחק נוספת ושמיו יערפו טל: קכ) כיון שאחה עס נושע בה' לא יחסר לך דבר בעולם, כי הקצ"ה כולל הכל והוא הכל ואין בלמו, ויש גירסא בדבור המתחיל של

אור החיים

וישכון ישראל צטח דד^{קכ}, ואומרו עין יעקב לומר שהגם שחביה עינם אל ארץ דגן ותירוש^{קכ} פירוש לאכול מפריה ולשצוע מטובה אף על פי כן לא יבעטו כשלא יהיו יושבים מהעמים עמכם בצרץ^{קכ}:
 כט. אשריך וגו' נושע בה' פירוש שכל האומות שריהם נלחמים להם

כידוע, ובזה יש לחוש שיגבה עליו שר שכנגדו או ה' יגפנו, כאומרו (שמות י"ד ל') וירא ישראל את מצרים מת וגו' ואמרו ז"ל (שמ"ר פכ"א) שהראם ה' שרו של מצרים מת לפניהם, מה שאין כן ישראל אשריהם שהשועתם היא בה' שהוא צבדו נלחם להם, ובזה חרצם גבוהה ועומדת בלא מיחוש, עוד ירצה באומרו נושע בה' פירוש שהמלך נושע

אור בהיר

אמר וצדד בוא"ו. קכג) צטור שהוא דד, שהלא השמיד העמים. קכד) ובה מדוייק אומרו אל ארץ, ולא אמר בצרץ דגן וגו'. קכה) ומה שאמר הכתוב וישמן ישרון וגו', זה דוקא כשהם עם חבורת רשעים, אבל בלא זה אין נסיון העושר נסיון. קכו) וכי יש ממש צעודה וזה ח"ו לומר שהאומות נושעים על ידיהם.

כְּמוֹךְ עִם נוֹשַׁע בְּיְהוָה מִגֵּן עֲזָרְךָ
 וְאֲשֶׁר-חָרַב גְּאוֹתֶךָ וַיִּכְחָשׁוּ אֵיבֶיךָ לָךְ
 וְאַתָּה עַל-בְּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ: ָס שְׁבִיעֵי לֶד
 א וַיַּעַל מֹשֶׁה מְעַרְבַת מוֹאָב אֶל-הַר
 נָבוֹ רֹאשׁ הַפְּסִגָה אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי יְרֵחוֹ
 וַיִּרְאֶהוּ יְהוָה אֶת-כָּל-הָאָרֶץ אֶת-

עָמָא דְפִרְקָנָה מִן קָדָם יִי תִקְוָה
 בְּסִעְרָה וּדְמִן קְדָמוּהִי נִצְחָן
 גְּבֻרָתְךָ וַיִּכְדָּבוּן סָנְאָה לָךְ וְאַתָּה
 עַל פְּרִיקַת צְוֹאְרֵי מְלִכֵיהוֹן
 תִּדְרֹךְ: א וּפְלִיק מֹשֶׁה מִמִּישְׂרָא
 דְמוֹאָב לְטוֹרָא דְנָבוֹ רִישׁ רְמָתָא
 דִּי עַל אִפִּי יְרֵחוֹ וְאַחֲזִיָּה יִי יֵת כָּל

אָרְעָא יֵת גְּלָעָד
 נִפְתָּחִי וַיֵּת
 וּמִנְשָׂה וַיֵּת כָּל
 עַד יָמָא מְעַרְבָּ:
 וַיֵּת מִישְׂרָא
 קַרְתָּא דְדִקְלָתִי
 ד וְאָמַר יִי לָהּ
 קִימִית לְאַבְרָהָם
 לְמִימְרָ לְבְנֵיהָ

לקט בהיר

רש"י

רש"י במקום מי כמוך ומי כמוך צו"ל, ונכון הוא, ורלונו
 יהיה בשינוי זה לומר שהם ב' דברים, לא שאחד מפרש
 מצדו מפני מה אשריך מפני שאין כמוך, אלא אשריך ישראל
 מפני שאתה נושע בה' ולהלכה שלך, ועוד דבר גדול הוא
 שאין עוד מי שנושע בה' זולתך ולהלכה ויכחשו אויבך לך ואתה
 וגו': (קבא) ר"ל אות הבי"ת של בה' פירושו על ידי ה'
 הוא הוא המושיעך, ולהלכה שיהיה רצונו לשון הכתוב לומר
 תשועתך שצוה מוצן יותר, גם הוסיף "אשר הוא" מגן עזרך
 ואשר "הוא" חרב גאוותך, שכל זה חסר מן הכתוב
 (רא"ם): (קבב) והוא מלשון הכחשה ושקר כמו שחרגמו
 אונקלוס שיכחשו שהם מאויבך: (א) כלומר מערבות
 מואב פסע בני הפסק על הר נבו, שאל"כ למה לכתוב
 מערבות מואב, וכי לא ידענו היכן היה (רא"ם), וצגמ'

כמוך. תשועתך צה' קבא) אשר הוא מגן עזרך וחרב*
 גאוותך: ויכחשו איבך לך. כגון הגבעונים קבב)
 שאמרו (ויחשע ט' ט') מוארץ רחוקה (מואב) צאו עזדיך
 וגו': ואתה על במוותימו תדרוך. כענין שנאמר
 (שם י"ד) שימו את רגליכם על לוארי המלכים האלה
 (ספר"ו): (א) מערבות מואב אל הר נבו. כמה
 מעלות היו ופסעו משה בפסיעה אחת* (סופ"ה י"ג):
 את כל הארץ. הראהו את כל ארץ ישראל בשלותה
 והמליקין* העתידין להיות מליקין לה* (ספר"ו): עד
 דן. הראהו בני דן* עוצדי* עבודת כוכבים, שנאמר
 (שם י"ח) ויקימו להם בני דן את הפסל (ספר"ו),
 והראהו שמשון שעתיד ללאת ממנו למושיע (שם):
 שינוי נוסחאות: ואשר הוא חרב. אותם. עובדים.

(3) ואת כל
 וחורבנה, והראו
 נלחמים עם סי
 אפרים ומנשה.
 והראהו יחושע נ
 וגדעון שצא ממ
 ואת כל ארץ יו
 מלכות בית דוד
 ארץ המערב צפו
 תקרי הים האה
 הקצ"ה כל המא
 שיחיו המתים *
 (שם), דבר אחר
 כ"ג) ויעלו צנג
 הראהו שלמה יו
 מ"ו) ככר הירדן
 (ד) לאמר לזרו
 ותאמר לאברהם
 לכם הקצ"ה קי

אור החיים

צחשועתו, כאומרנו (לעיל ל' ג') ושז ה' את שצותך
 ואמרנו ז"ל (מגילה כ"ט.) והשיב לא נאמר אלא ושז
 אשריו וכו', והוא אומר אשריך מי כמוך שאתה עם
 נושע עם ה' קב"ה) שהוא מגן עזרך, ואשר הוא חרב
 גבוותך שאין חרב גדולה כחרב לה' בשולפו אותה
 מתערה:

אור בהיר

קבז) וזה יהיה פירושו של צי"ת. קבחה) למה להראות לו, הלא יכול הוא לראות בעצמו אם יעלה על ההר.

עיניו קבז
 ד. לאמר לו
 ש
 לשלשם לזה אם
 הוא זה לזרעך

קבט) דרך נס.
 משה לא ידעו, וגם

אֵלֵינוּ אֲשֶׁר־הָאֵישׁ אֲשֶׁר | לֹא הֵלֵךְ בְּעֵצַת אֱמוּנָתוֹ דְּגַבַּר דְּלֹא הֵלֵךְ בְּמַלְכַת רְשִׁיעִין

וּבְאֹרְחַת תִּיבִין לֹא קָם וּבְכִסֵּיעַת מְמַקְנֵי לֹא אִסְתַּחֲרַ: ב אֱלֹהִין בְּגִימוּסָא

רש"י

(א) אֲשֶׁר־הָאֵישׁ. עֲשֶׂה לְשׁוֹנוֹת שֶׁל זֶמֶר נֶאֱמַר סֵפֶר זֶה, בְּנִלוֹת, בְּנִגּוֹן, בְּמִזְמוֹר, בְּשִׁיר, בְּהַלֵּל, בְּתַפְלָה, בְּצִרְכָה, בְּהוֹדָאָה, בְּאֲשֶׁר־יִהְיֶה, כְּנֶגֶד עֲשֶׂה בְּנֵי אָדָם שֶׁאֲמַרְוּהוּ, אָדָם, מַלְכֵי זָדָק, אֲבֵרָהֶם, מִשָּׁה, דוֹד, שְׁלֵמָה, אֶסְף, וְשִׁלְשָׁה בְּנֵי קִרְתָּ. וְתַלְמוּדֵי עַל

מְצוּדַת דוֹד (א) אֲשֶׁר־הָאֵישׁ. סְפוּרֵי תְהִלּוֹת הָאֵישׁ הֵמָּה לֹמַר עֲלֵיו בְּשִׁבְחוֹ זֶהוּ אֲשֶׁר לֹא הֵלֵךְ בְּעֵצַת רְשָׁעִים, רוֹצֵה לֹמַר

אבן עזרא

(א) אֲשֶׁר־הָאֵישׁ. קְדַמוּנֵינוּ ז"ל אָמְרוּ כִּי עִמַּד קֶשֶׁה מִן הַלֵּךְ, וַיִּשַׁב קֶשֶׁה מְכוּלָם, אִם כֵּן יִהְיוּ הַלְצִים רַעִים

רד"ק

(א) אֲשֶׁר־הָאֵישׁ. מֵלֵת אֲשֶׁר־יִהְיֶה לְעוֹלָם בְּלִשׁוֹן רַבִּים. וְהַטַּעַם כִּי לֹא יֵאָסְרוּ הָאָדָם בְּטוֹבָה אַחַת שֶׁתִּמְצָא בּוֹ, אִם בְּהַצְלָחָה אַחַת שֶׁתּוֹדַמֵּן לוֹ, אִלָּא בְּטוֹבוֹת רַבּוֹת שִׁימְצָאוּ בּוֹ יֵאָמְרוּ עֲלָיו אֲשֶׁר־יִהְיֶה וְכֻלָּל

מדרש חז"ל

(א) אֲשֶׁר־הָאֵישׁ אֲשֶׁר וּגו'. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב בְּצַדִּיק כֹּל אֲמָרֵי פִי אֵין בָּהֶם נִפְתַּל וְעַקֵּשׁ, אֵין בָּהֶם לֹא קִפְדוּרָה וְלֹא עֲקֻמְנוּת. מְצִינּוּ שְׂעִיקֵם הַכְּתוּב שְׁתִּים שֶׁלֹּשׁ תִּיבוֹת שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא דָבָר מִגּוֹנָה מִפִּי, דְּכָתִיב מִן הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּחַק לֶךְ שְׁבַע־שָׁבָע וּגְו' וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינָה טְהוֹרָה וְכו'. אָמַר דוֹד אֶף אֲנִי הַקְּבִ"ה הַעִיד עָלַי בְּקֶשׁ ה' לֹא אֵישׁ כָּל־כֶּבֶד. מִה בּוֹרְאֵי לֹא הוֹצִיא דָבָר מִגּוֹנָה מִפִּי, אֶף דוֹד כֵּן הִיָּה לוֹ לְמִימַר אֲרוּר הָאֵישׁ אֲשֶׁר הֵלֵךְ בְּעֵצַת רְשָׁעִים אִם אֲשֶׁר הֵלֵךְ בְּעֵצַת צְדִיקִים, וְלֹא אָמַר אִלָּא אֲשֶׁר־הָאֵישׁ אֲשֶׁר לֹא הֵלֵךְ בְּעֵצַת רְשָׁעִים. (מְדַרְשׁ תְּהִלִּים).

תנינין

תְּנִינִין כֹּל הַעוֹבֵר עֲבִירָה אַחַת אֵין מְטִיבִין לוֹ, הָא כֹּל הַיּוֹשֵׁב וְאֵין עוֹבֵר עֲבִירָה נֹתְנִין לוֹ שְׂכָר כְּעוֹשֶׂה מְצוּה, אָמַר רַבִּי אֲבִין: אֲשֶׁר־תְּמִימֵי דֶרֶךְ הַהוֹלְכִים בְּתוֹרַת ה' כְּהוֹלְכִים בְּתוֹרַת ה'. אָמַר ר"י בַּר אֲבִין: אֲשֶׁר־הָאֵישׁ אֲשֶׁר הֵלֵךְ בְּעֵצַת צְדִיקִים לֹא כָּתִיב, אִלָּא מְכִיּוֹן שֶׁלֹּא הֵלֵךְ בְּעֵצַת רְשָׁעִים כְּאִלּוֹ הֵלֵךְ בְּעֵצַת צְדִיקִים. (יְרוּשְׁלַמִי דִקְדוּשִׁין פ"ג.) רַבִּי פִּנְחָס פִּתַּח, מוֹקְנִים אֲתַבּוּנֵן, אֲתַה מוֹצֵא שְׁבַחְתְּלָה הִיָּה הַקְּבִ"ה מְבָרֵךְ אֶת עוֹלָמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְבָרֵךְ אוֹתָם אֱלֹהִים, כִּיּוֹן שֶׁעִמַּד נַח בְּרַכּוֹ לוֹ וּלְבָנָיו שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְבָרֵךְ אֱלֹהִים אֶת נַח וּגְו'. עִמַּד אֲבֵרָהֶם בְּרַכּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִיָּה בְּרַכָּה, אָמַר רַבִּי נַחְמִיָּה: שֶׁמָּסַר לוֹ אֶת הַבְּרַכָּה וְאָמַר לוֹ עַד כַּאֵן הֵייתִי זָקוּק לְבָרֵךְ אֶת עוֹלָמִי, מִכַּאֵן וְאֵילֶךְ הִרִי הַבְּרַכָּה לֶךְ לְמֵאֵן דִּהְנִי לֶךְ בְּרִיךְ. כִּיּוֹן שֶׁעִמַּד יִצְחָק וַיִּתֵּן אֲבֵרָהֶם אֶת כֹּל אֲשֶׁר לוֹ

נושאי הפרק

- (א-ב) הַהִבְדֵּל בֵּין הַתְּנַהּגוֹת הַצְּדִיק לְרַשָּׁע. (ג-ד) דְּמִיּוֹן הַצְּדִיק וְהַרְשָׁע בְּחֵייהֶם. (ה-ז) סוֹפֵם הַמֵּר שֶׁל הַרְשָׁעִים, וְשִׁכַר הַצְּדִיקִים.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קִרְחָה: עֲשִׂרִים פַּעֲמִים כָּתוּב אֲשֶׁר־בְּסֵפֶר תְּהִלִּים כְּנֶגֶד עֲשִׂרִים הֵיוּ שְׁבַסְפֵּר יִשְׁעִיה, א"ר תַּמָּה אֲנִי הֵיֵאָךְ לְמַדְנֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שְׁעֲשִׂרִים "אֲשֶׁר־" כְּתוּבִים בְּסֵפֶר תְּהִלִּים, וְאֲנִי אֲמַרְמִים כ"ב כְּנֶגֶד כ"ב אוֹתוּת שְׁבַחְתוּרָה, וְעֵלִיהֶם הוּא אֲמַרְמֵי יִהְיוּ לְרַצּוֹן אֲמָרֵי פִי, שִׁיעֲשׂוּ וַיִּחַקְקוּ לְדוֹרוֹת וְאֵל יִהְיוּ קוֹרִין בְּהֵן וְהוֹגִין בְּהֵן וְנוֹטְלִין שְׂכָר [מְשׁוֹרֵר יוֹנִין], אִלָּא יִהְיוּ קוֹרִין בְּהֵן וְהוֹגִין בְּהֵן וְנוֹטְלִין שְׂכָר עֲלֵיהֶם כְּנֶגְעִים וְאֵהֲלוֹת. (יְלִקוּ"ש).

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פּוֹזִי: כֹּל פֶּרְשָׁה הַחֲבִיבָה עַל דוֹד פִּתַּח בַּהּ בְּאֲשֶׁר־וְסִיִּים בַּהּ בְּאֲשֶׁר־יִפְתַּח בְּאֲשֶׁר־אֲשֶׁר־הָאֵישׁ, וְסִיִּים בְּאֲשֶׁר־אֲשֶׁר־כֹּל חוֹסֵי בּוֹ. (בְּרַכּוֹת י:).

שֶׁנֶּוּ רְבוּתֵינוּ הַהוֹלֵךְ הַאֲצִטְרִינִין וְלִבִּית הַשְּׁחוֹק וְלִכְרֻכּוֹם [עֲגוּל מוֹקֵף וְעוֹשִׂין בּוֹ כֹּל מִינֵי לִיצְנוּת] וְרָאָה אֶת הַנַּחֲשִׁים

גבולות מרג אבנא

הַס, אֲשֶׁר לֹא הֵלֵךְ, כִּי מִמּוֹךְ שׁ

מְצוּדַת צִיּוֹן צְבִיִּים. מְלִשׁוֹן מְלִיצָה, כִּי הַמְלַעֲגִי יוֹשֵׁר דְּרָכּוֹ לְהַטְעִים אֲמָרֵיו בְּמִיטֵב ו

אֲחֵרֵי עֲצַתְם, וּבִהְיוֹת כֵּן לֹא בָא אֶת כֵּן מְשֻׁמֵּר לְמִשְׁמֵרַת: (ב) כִּי אִם.

מַחֲטָאִים. וְר' מֹשֶׁה הַכֹּהֵן פִּירֵשׁ לוֹ לֹא עִמַּד אֶפְיִלּוּ לֹא עִמַּד. וְלִרְשָׁעִים הֵם שְׂאִיִּים עוֹמְדִים עַל וְהַרְשָׁעִים כִּים נִגְרַשׁ כִּי הַשְּׂקֵט כ, וְכֵן וּבְכֹל אֲשֶׁר יִפְנֶה יִרְשִׁיעַ יִשְׁקִיט וְמִי יִרְשִׁיעַ (אֵיבֹב לֹד כֵּט), עִם רְשָׁעִים הֵלֵךְ וְהוּא הַמְּפוֹתָה אַחֵר, וּבִדְרֹךְ לֹא יִדְעָה. וְעַל מֵלֵת חֵן זֶה הַזְּכוּי דֶּרֶךְ כִּי הוּא הַרְגִיל

הַדֶּרֶךְ הַרְעִי, כִּי יִלְמַד הָאָדָם מִנְעוֹר הַזֶּה לֵאכּוֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׁמוֹת וּבִם דַּעְתּוֹ וַיַּחַל לְהַכִּיר הַטּוֹב וְהַרְעִי, וְהִרְשָׁעִים וְלֹא יִלֵּךְ בְּעֵצַתְם. וְהִרְשָׁעִים לְקַנּוֹת מִמּוֹן וְתוֹאוֹת לְבָם בְּעוֹלָם הַטּוֹב וְהַרְעִי, וַיִּגְזְלוּ וַיִּגְנְבוּ וַיַּהֲרֹגוּ חֲמַדְתָּם, כִּי עֲנִין הַרְשָׁע הוּא הַחֵר וְמִי יִרְשִׁיעַ. וּמִפְּנֵי זֶה סִמַּךְ הַלֵּךְ עִמָּהֶם הַעֲצָה, כִּי הֵם יוֹעֲצִים בְּנֵי וּמְרִאִים לָהֶם פְּנִים דֶּרֶךְ עֲצָה כִּי וְלִשְׁמוֹת, וּבְרֹב יִשְׁגָה הָאָדָם בְּ הַטּוֹבָה הַנִּרְאִית לוֹ לְעֵינָיו וְלֹא יֵב בְּדֶרֶךְ הַמְּנַהֵג וְעַסְקֵי הָאָדָם וּמַעֲשֵׂה אֶת הַדֶּרֶךְ (שְׁמוֹת י"ח כ:). וּבְדֶרֶךְ וּפִירוּשׁ לֹא עִמַּד, לֹא נִתְעַכַּב

וְאֵת הַחֲבֵרִים כְּגוֹן מוֹקִיּוֹן וְלִיצָן. וְעֵלִיהֶם הַכְּתוּב אֲמַר אֲשֶׁר־הָאֵישׁ אִם בְּתוֹרַת ה' חֲפְצוֹ, הָא לְמַדַּת שְׂדֵבְרִים וְתוֹרָה. דִּרְשׁ ר"ש בֶּן פּוֹזִי: וְכִי מֵאַחַד וּמֵאַחַד שֶׁלֹּא עִמַּד מֵהִיכֵן יִשַׁב, אֵלֶּי סוֹפֵר לְעִמּוֹד, אִם עִמַּד סוֹפֵר לִישַׁב, וְאִם לֶךְ עֲלָיו הוּא אֲמַר וְלִצַּת לֵב דִּרְשׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן עֲזַאִי, אֲשֶׁר־

וּבְאֹרַחַת תִּיבִין לֹא קָם רְשָׁעִים וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמַד וּבְמוֹשָׁב וּבְסִיעַת קְמָקְנִי לֹא לֵצִים לֹא יֵשֵׁב: נִפִּי אִם בְּתוֹרַת יְהוָה אֶסְתַּחֲרָ: כִּי אֶלֶהֶן בְּנִימוֹסָא

רש"י

הם, אשר לא הלך, כי נמתך שלא הלך לא עמד, ומתוך שלא עמד לא ישב: (ג) כי אם בתורת ה'

מצודת דוד

לא היה לבו נפתח ללכת בעצתם לעשות כמוהם, וכל כך היה נזהר בנפשו עד שלא עמד בדרך אשר החוטאים עוברים בו, בחשבו פן יפגשוהו ויטיתוהו

מצודת ציון

רשעים. מלשון מליצה, כי המלעיג בבני אדם או באורח, יושר דרכו להטעים אמריו במיטב הדבור להכניס בלב:

אחרי עצתם, ובהיות כן לא בא אם כן לכלל ישיבה לשבת עמהם להשריש עצתם בלבו וללכת בה, ועשה אם כן משמרת למשמרת: (ב) כי אם. לא סוף הדבר שחדל ונזהר מעצת רשע, כי אם עשה גם את הטוב, כי כל

אבן עזרא

ישב קשה ממנה, וככה דעת הקדמונים. ולצדים מגזרת כי המליץ בינותם (כראשית מב כג), שהוא יגלה סוד ראובן לשמעון, והלצים הם הפך הענוים, אם ללצים הוא יליץ ואחריו ולענוים יתן חן (משלי ג לד), והענוים הם הביישנים לדבר דבה ולתת דופי ולגלות סתרם. ובקריית שמע ארבע מתכונות הגוף, והם בשבתך, (דברים ו ז), וההפך בלכתך, כי הנע הפך הנת, ובשכבך הפך ובקומך. ובתהלות כתוב ישב כנגד בשבתך, גם הלך כנגד לכתך, גם עמד

מחטאים. ור' משה הכהן פירש להיפך, ואמר כי טעם לא עמד אפילו לא עמד. ולפי דעתי כי מלת רשעים הם שאינם עומדים על מתכונת אחת, כדרך והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל (ישעיה נז כ), וכן ובכל אשר יפנה ירשיע (ש"א יד מז), והוא ישקיט ומי ירשיע (איוב לד כט), ובעבור זה הזכיר עם רשעים הלך והוא המפותה ללכת בעצת רשע אחר, ובדרך לא ידעה. ומלת חטאים קשה, ובעבור זה הזכיר דרך כי הוא הרגיל ללכת בה. ומלת

רד"ק

ילמד ממעשיהם: ובמושב רשעים לא ישב. הלצים הם הערומים בדעת לרעה, ונותנים דופי ומום בבני אדם ומגלים סוד זה לזה. והענין הזה לאנשים בטלים יושבי קרנות, ומפני זה אמר ובמושב רשעים לא ישב. והנה בשלשה אלה כל תכונות האדם, או הולך או עומד או יושב, והשכיבה בכלל ישיבה. ועוד כי השכיבה לישן ברוב, ובעוד האדם ישן לא יעשה לא טוב ולא רע. ועל זה מאושר האדם שנסע מדרכם: (ב) כי אם. אמר אם סר מדרך הרע ולא עשה טוב, הנה לא השלים מעשה הטוב ולא יאמרו עליו אשריו, וכן אמר סור מרע ועשה טוב, סור מרע על מנת לעשות טוב, אף על פי שרז"ל חשבו מי שכבש יצרו למעשה והוי כאילו עשה מצוה, כיון שבא לידי עבירה, מכל מקום צריך שיעשה מעשה טוב, וכך אמר אשרי האיש אשר לא הלך אלא מה יעשה,

הדרך הרע, כי ילמד האדם מנעוריו דרך תאות העולם הזה לאכול ולשתות ולשמוח ובם גדל, וכשיעמוד על דעתו ויחל להכיר הטוב והרע, הזהירו שיסור מדרך הרשעים ולא ילך בעצתם. והרשעים הם החפיצים לקנות ממון ותאות לבם בעולם הזה ולא יכתנו בין הטוב והרע, ויגזלו ויגנבו ויהרוגו בעבור הממון מרוב חמדתם, כי ענין הרשע הוא החרדה כמו והוא ישקיט ומי ירשיע. ומפני זה סמך הלך עם רשעים. וסמך עמהם העצה, כי הם יועצים בני אדם לשמוע אליהם ומראים להם פנים דרך עצה כי היא טובה לאסוף ולשמוח, וברוב ישגה האדם כזה כי תישר בעיניו הטובה הנראית לו לעיניו ולא יביט לאחריהם ופירוש בדרך המנהג ועסק האדם ומעשהו, וכמו והודעת להם את הדרך (שמות יח כ): ובדרך חטאים לא עמד. ופירוש לא עמד, לא נתעכב בחברתם כדי שלא

מדרשי חז"ל

ושמא יאמר אדם הואיל ולא הלכתי לבתי טרטיאות ולבתי קרקסיות ולא עמדתי בקניגיון שלהם ולא ישבתי בתחבולות אלך ואתגרה בשינה, תלמוד לומר כי אם בתורת ה' חפצו. דבר אחר, מדבר באדם הראשון. אמר אדם אשרני אם לא הלכתי בעצתו של נחש, ובדרך חטאים לא עמד אשרני. אם לא עמדתי בדרכו של נחש, ובמושב רשעים לא ישב אשרני אם לא ישבתי במושביו של נחש ושל ליצנים. (ילקו"ש).

ואת החברים כגון מוקיון וליצן. הרי זה מושב ליצים, ועליהם הכתוב אומר אשרי האיש אשר לא הלך וגו' כי אם בתורת ה' חפצו, הא למדת שדברים הללו מביאין לידי בטול תורה. דרש ר"ש בן פזי: וכי מאחר שלא הלך מהיכן עמד ומאחר שלא עמד מהיכן ישב, אלא לומר לך שאם הלך סופו לעמוד, אם עמד סופו לישב, ואם ישב סופו ללון, ואם לץ עליו הוא אומר ולצת לבדך תשא. (ע"ז יח:). דרש רבי שמעון בן עזאי, אשרי האיש אשר לא הלך,

דלא
שיעין
נדנדי
כספר
זעזרו
ומנ"ץ
אלו
כנאשם
רעים
לאדם
זעונש
סיפרו
זחילה
ך את
יעקב.
ויקרא
במה
כיון
ו"ש).
זמור,
ללויה,
אחת.
אשרי
תמה
תובים
ותיות
שיעשו
מירס
ן שכר
ל דוד
אשרי
(:
לכרכום
נחשים

חֲפָצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וּלְיָלֵלָה: ג וְיִהְיֶה מִרְצֵן יוֹמָם וּלְיָלֵלָה: ג וְיִהְיֶה כְּפִאִלָּן חַיִּי דְנֹצִיב עַל

רש"י

חפצו. הא למדת שמושב הללנים מציאו לדי בטול תורה: ובתורתו יהגה. נתחלה היא נקראת תורת ה', ומשמעל זה היא נקראת תורתו: יהגה. כל לשון הגה בלשון הוא, כמה דאמרי

מצודת דוד

חפצו היה בתורת ה': ובתורתו. ככל עת יחשוב להתבונן כמה שהמציא בלבו טעמים וציצים ופרחים לתורה: (ג) והיה. ובעבור זה היה גמול שכרו להיות דומה לאילן הנטוע במקום המים שמגדל פירותיו בזמנו, ואף העלים אינם כומשים בעבור מרבית הלחלוחית ושפע הרטיבות, כי כן האיש הזה משופע ברוב טובה מבלי מחסור, וכאומר

אבן עזרא

כנגד קם, ולא הזכיר השכיבה כי ברוב האדם ישן. ומשפט לשון הקודש להכניס סימן אות לכל הפעלים כאשר הם עתידים, אמרו מן פעל, יפעל. וכאשר ירצו לדבר על זמן עומד, ידברו בלשון עבר, גם בעתיד, כמו וינועו אמות הסיפים, והבית ימלא עשן (ישעיה ו ד). וככה, **לא הלך ובתורתו יהגה** כי אין לו עסק וחפץ בהבלי העולם, רק כל חפצו בתורת השם לעשות המצות. וטעם תורה, כי תורנו הדרך הישרה. ומלת יהגה בלב, וכמוהו, והגות לבי בתבונת

רד"ק

בתורת ה' חפצו. ובכלל החפץ הלמוד והמעשה כמו עשות חפצין, ולא יכשר המעשה מבלי הלימוד: ובתורתו. כפל ובתורתו מנהג הלשון, כמו ה' ישראל בפסוק אחד, ואמר כי הוא דרך צחות. ורז"ל דרשו בתחלה נקראת תורת ה', ולבסוף כשנתחזק בה ללמוד נעשית תורתו ונקראת על שמו: יהגה. בלבו, כמו והגיון לבי לפניך (לקמן יט טו). כי כבר זכר התלמוד והמעשה. ועתה זכר כוונת לבו שיהיה ביום ובלילה על התורה ועל המצות, כמו שאמרו וכל מעשיך יהיו לשם שמים.

מדרש חז"ל

(ב) ובתורתו יהגה יומם ולילה. אלו שש מצות שצוה הקב"ה לאדם שנאמר: ויצו ה' אלהים על האדם, ובתורתו יהגה באלו שש מצות שנתן לו. (שם). גיד) והיה כעץ שתוף. ששחלו הקב"ה בגן עדן. אשר פרוי יתן בעתו זה קין, ועלהו לא יבול זה הבל, וכל אשר יעשה יצליח זה שת. לא כן הרשעים זה נחש, לא יקומו רשעים במשפט זה נחש שהכל מתרפאין לעתיד לבא חוץ מן הנחש וגבעוני שנאמר: ונחש עפר לחמו. כי

מצודת ציון

(ב) יהגה. פעם תשמש ענין מחשבה כמו שנאמר והגיון לבי (לקמן יט טו), ופעם תשמש ענין דבור כמו שנאמר ולשוני תהגה (לקמן לה טו): (ג) שתוף. נטוע כמו שתולים בבית ה' (לקמן זג יז): **על**. סמוך. כמו והחונים עלי (נמונע ז ט): **פלגי מים**. אמת המים. כמו נהר פלגיו (לקמן מו ט), על שם שהוא מתפלג ומתפרש ללכת אילך ואילך:

הנה מגמול השכר ניכר ישרה דרכו:

(לקמן מט ד), גם כפה כמו ולשוני תהגה צדקך (לקמן לה טו). ולאמרו ובתורתו יהגה ולא נכתב ובה יהגה, דרך צחות, כי הנה מלת ישראל חמש פעמים בפסוק אחד. והזכיר **יומם ולילה** כנגד ארבע מתכונות הגוף: (ג) **פלגי**. מגזרת פלג לשונם (לקמן נה י). **ועל פלגי מים** על אחת הפלגים, כמו אל ירכתי הספינה (יונה א ה), ויקבר בערי גלעד (שופטים יב ז), בן אתונות (זכריה ט ט). ויש אומרים כי טעם פרוי כמו בני הנעורים (לקמן קו ד):

ועל דרך הפשט אם נפרש יהגה בלימוד הפה, יהיה פירוש יומם ולילה כל עת שיהיה פנוי מעסקיו ומחיתו בין מן היום בין מן הלילה: (ג) והיה כעץ. דימה האדם הטוב לעץ שתול על פלגי מים שהוא שבע לעולם, כך הוא לעולם בחלקו ישמח אם מעט ואם הרבה יאכל: **פלגי מים**. שיהא פלג מים מזון הפאה ויעברו מים תחתיו: **אשר פרוי יתן בעתו**. כי העץ שהוא במקום צמא יתעכב ויאחר להוציא פרוי מפני צמאונו, מה שאין כן השתול על פלגי מים:

ידוע ה' דרך צדיקים אלו אדם וחיה, ודרך רשעים תאבד זה נחש שאין לו רפואה. (שם). והיה כעץ שתוף. נטוע אין כתיב כאן, אלא שתול, ללמדך שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו. דבר אחר אשרי האיש זה נח דכתיב נח איש צדיק, אשר לא הלך בעצת רשעים בשלשה דורות דור אנוש דור המבול דור הפלגה. כי אם בתורת ה' חפצו אלו שבע מצות, ובתורתו יהגה שהגה

דבר מתוך דבר ואמר מה נ יותר מטמאים אלא להקריב ה הבהמה ה והיה כעץ שתוף וגו'. שע רבי לוי: י"ב חדש היתה ה העומדת בים. "אשר פרוי יח מולידים בני חמישים או בני אשר פרוי יתן בעתו זה שם וכל אשר יעשה יצליח זה הפלגה, על כן לא יקומו רשע דור המבול אין להם חלק צדיקים אלו נח ובניו, ודר המבו

דבר אחר, אשרי האיש זה את אשת האיש כי נביא ד רשעים שלא הלך בעצת דור עמד אלו הסדומיים שנאמר: לה. ובמושב ליצים לא ישב הגה ארצי לפניך ולא קבל. כי יצוה את בניו, ובתורתו יהגו אברהם לא היה לו רב ולא י חני רשביי מלמד זימן לו שני רבנין נובעות ומלמדות א דכתיב "אברך את ה' אשר כליו ויהיה כעץ שתוף. ששחלו אחר ששחלו בגן עדן, אשר נ ועלהו לא יבול זה יצחק, ו בני קטורה. לא כן הרשי

ד"א אשרי האיש זה שבטו דור המדבר ולא נשתתפו ענ חטאים לא עמד שכן כתיב גדולה, ובמושב ליצים לא לאכול ושתו, כי אם בתורו שנאמר: תורת אמת היתה בן זה שבטו של לוי ששחלו ו נכנסו לארץ, רבי זעירא בשו והנשים לא מתו, אלא משה אשרי האיש זה בניו של קרו וכתיב ובני קרח לא מתו. שנאמר: את מחותות החטאים ליצים לא ישב זה קרח שהיו כי אם בתורת ה' חפצו אלו ב חייבין ככבוד אבינו נחלוק עצמן בשביל כבודו של מש של קרח, והיה כעץ שתול קרח ועדתו נמצאו בניו עומ שנאמר: ויהי לנס רשבי"ג או במקום אחד אלא כל אחד וא והיו נראין כג' עמודים, והיי קאים עלמא על שלשה ע

מסורת המדרש
 יב. וזאת אשר דבר להם אביהם וכו' להלן שטה חדשה פ"ג, תנחומא כאן טו ותניי"ז, אג"ב פפ"ב, י"ג, ל"ש כאן קסא. אומר לכם הברכות וכו' ראה דב"ר פ"ח"ב.

(כו) וַיָּמַת יוֹסֵף בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרֵי שָׁנִים וַיַּחַנְטוּ אוֹתוֹ מִי חֲנָטוֹ רַבִּי פִּינְחָס וְרַבִּי יְהוּדָה בְּשֵׁם ר' נַחֲמִיָּה ר' יְהוּדָה אָמַר רופאים חֲנָטוּ אוֹתוֹ וְר' פִּינְחָס אָמַר שְׁבֻטִים חֲנָטוּ אוֹתוֹ הָדָא הוּא דְכָתִיב וַיַּחַנְטוּ אוֹתוֹ וַיִּישָׂם בְּאֲרוֹן בְּמִצְרַיִם וְיָמֵי הָן (שמות א, א) וַיֹּאֲלֶה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיִמָּה'.

יב. (מט, כח) לִשְׁנֵי אַחֲרֵינָא וְזֹאת אֲשֶׁר דָּבַר לָהֶם אַבְיָהֶם יַעֲקֹב אֵין פְּתִיב בְּאֵן אֱלֹא 'אַבְיָהֶם' עֲתִיד אָדָם אַחַד פִּיּוּצָא בִּי לְבָרַךְ אֶתְכֶם וּמִמְקוֹם שְׁפִסְקִיתִי הוּא מִתְחִיל שְׁנַאֲמַר 'וְזֹאת אֲשֶׁר דָּבַר' בֵּינָן שְׁעֵמַד מִשָּׁה פֶּתַח בִּיזְאֵת' שְׁנַאֲמַר (דברים לג, א) 'וְזֹאת הַבְּרָכָה' אָמַר לָהֶם אָמַר לָכֶם

"וימת יוסף בן מאה ועשר שנים, ויחנטו אותו" ויישם בארון במצרים" — ביעקב נאמר למעלה: "ויחנטו הרופאים את ישראל", ואילו ביוסף לא נאמר מי היו החונטים, ועדיין איני יודע — מי חנטו? רבי פנחס ורבי יהודה בשם רבי נחמיה — חולקים בזה, רבי יהודה — בשם רבי נחמיה — אמר: רופאים חנטו אותו, וילמד הסתום מן המפורש, שמה שפורש ביעקב שהרופאים חנטו אותו, על פי ציוויו של יוסף, ילמדנו שכן היה ליוסף, שחנטוהו הרופאים, שכן היה הוא איש מלכות במצרים; ורבי פנחס אמר: שבטים — בני יעקב, אחיו בעצמם — חנטו אותו, ולכן לא נאמר כאן שהרופאים חנטוהו, שלא היה אז מי שיצוה להם לעשות כן, והאחים למדו כבר מעת חנטת אביהם את מלאכת החנטה (ועי' ברא"ו), והם אשר חנטוהו בעצמם, הדא הוא דכתיב — זהו שאמר הכתוב: "ויחנטו אותו, ויישם בארון במצרים" — ולא כתוב שהרופאים חנטוהו, ואתה דרוש את מה שנאמר אחרי כתוב זה — ומי הן — שחנטו אותו, אלו האמורים להלן מיד בכתוב הראשון של ספר "שמות" הבא מיד אחרי כתוב אחרון זה: "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה... ראובן שמעון... הם שחנטו את יוסף."

יב. לישנא אחרינא — לשון אחרת, לדרוש פסוקים שכבר נדרשו למעלה (בסימן ד'. שבפרי צט, ובסימן ז. שבפרי ז): וזאת אשר דבר להם אביהם — "זאת", אין כתוב כאן, אלא "זאת" (להלן שיטה חדשה ג), באות ו' נוספת, לרמז על עוד איזו ברכה, וכן "אשר דבר להם" — יעקב, "אין כתיב כאן, כמו שהוא מוזכר בכל הפרשה, "ויקרא יעקב", "ויכל יעקב לצוות", אלא — כך נאמר כאן: "אביהם", לרמז לבניו כי — עתיד — עוד — אדם אחד — "נביא" (תנחו' ויחי ט"ז), כיוצא בי לברך אתכם, וממקום שפסקתי הוא מתחיל — "ויחתום את ברכתי; ומי הוא זה, זה משה" (אג"ב פ"ב, ז), רבם של ישראל, שהרב והנביא נקרא "אב" (מ"ב ה, ג). כי "התלמידים קרויים "בנים", והרב קרוי "אב" (ספרי ואתחנן ו, ז), והוא יתחיל ברכתו: "זאת" — כלשון זו — שנאמר — כאן: "וזאת אשר דבר להם אביהם", כך הבטיח יעקב לבניו, ולכן — כיון שעמד משה — לברך את ישראל לפני מותו — פתח ב"זאת", כמו — שנאמר: "וזאת הברכה אשר ברך משה".

הברכות הללו אי התורה שנאמר להם אביה להם משה אמר יצחק פשרך או במה חתם (שם ע במה שפסק אביו יעקב אל בניו ממקום אשר פ ובמה חתם משה כשבא לומר תד (תהלים א, א) 'א

ועוד רמז להם יעקב הברכות הללו — התורה, שהיא רמוזה נ אשר דבר להם אביו משה, ועוד — במה את התורה, "זאת". ומנין למד משה ע "מזקנים אתבונן" — ברכתו האחרונה, כשפט — להתחיל אותה בר "אתי" יעקב; ואף י — בתחילת ברכתו או חתם, כמו שאביו יצחק את יצחק (שם כה, ה): יעקב — כשבוכן, ב ממקום אשר פסק — משה — את ברכתו: דוד כשבא — להר ממקום שפסק משו רשעים... והיה כעץ שתו לישראל (עיין ילי"ש שם), מיעקב, ויעקב מיצחק, ברכתו של קודמו.

מסורת המדרש
 במה שסיים להם
 יעקב פתח משה ספרי
 ברכה פשמ"ב, דב"ר
 פי"א, תנחומא ותנ"י
 שם, שו"ט פ"א, יל"ש
 כאן קסב, ברכה
 תתקמט, תהלים תריב.

הַבְּרֻכּוֹת הִלְלוּ אִימָתִי הֵם מְגִיעוֹת לָכֶם בְּשַׁעַה שֶׁתִּקְבְּלוּ אֶת
 הַתּוֹרָה שְׁנֵאמַר: (שם ד, מד) 'וְזֹאת הַתּוֹרָה הִיא וְזֹאת אֲשֶׁר
 דִּבֶּר לָהֶם אַבְיָהֶם בְּמַה שִּׁסִּים לָהֶם יַעֲקֹב אַבְיָהֶם פֶּתַח
 לָהֶם מֹשֶׁה, אָמַר מֹשֶׁה (תהלים קיט, ק) 'מִזְקֵנִים אֶתְבוֹנֵן'
 יִצְחָק בְּשִׁבְרָךְ אֶת יַעֲקֹב אָמַר לוֹ (בראשית כח, ג) 'וְאֵל שְׁדֵי'
 בְּמַה חָתַם (שם שם, א) 'וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב' וְאָף יַעֲקֹב
 בְּמַה שֶׁפָּסַק אָבִיו מִשֵּׁם הַתְּחִיל שְׁנֵאמַר (שם מט, א) 'וַיִּקְרָא
 יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו' וְחָתַם בְּשִׁבְרָכֶן בְּזֹאת 'וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר'
 מִמְּקוֹם אֲשֶׁר פָּסַק מִשֵּׁם הַתְּחִיל מֹשֶׁה 'וְזֹאת הַבְּרֻכָּה'
 וּבְמַה חָתַם מֹשֶׁה (דברים לג, כט) 'אֲשֶׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל' וְאָף דָּוִד
 בְּשִׁבְא לֹאמַר תִּהְיֶה מִמְּקוֹם שֶׁפָּסַק מֹשֶׁה מִשֵּׁם הַתְּחִיל
 (תהלים א, א) 'אֲשֶׁרֶי הָאִישׁ וְגו'' הִיא 'מִזְקֵנִים אֶתְבוֹנֵן'.

ועוד רמז להם יעקב לישראל באמרו "וזאת" — אמר להם: אומר לכם — בכך, כי —
 הברכות הללו — שאתם מתברכים — אימתי הם מגיעות לכם, בשעה שתקבלו את
 התורה, שהיא רמוזה בתיבת "וזאת", כמו — שנאמר: "וזאת התורה" הוי — אומר: "וזאת
 אשר דבר להם אביהם" — וכברכה הזאת שבירך יעקב את בניו, דבר אליהם כזאת גם "אביהם"
 משה, ועוד — במה שסיים להם יעקב אביהם, "זאת", פתח להם משה, "וזאת", אחר שקבלו
 את התורה, "זאת".

ומנין למד משה עצמו לפתוח ברכתו במה שסיים יעקב, שכך — אמר משה, כמו שכתוב:
 "מזקנים אתבונן" — ללמוד מן האבות הזקנים, שקדמונו: יצחק, כשבירך את יעקב — את
 ברכתו האחרונה, כשפטר אותו ללכת לחרן, שאז — אמר לו: "ואל שדי יברך אותך", במה חתם
 — להתחיל אותה ברכה, "בקריאה" (תנחו"ש): "ויקרא יצחק אל (כ"ה בפסוק, ולא כמובא כאן
 "את") יעקב"; ואף יעקב, במה שפסק — יצחק — אביו, משם התחיל, כמו — שנאמר
 — בתחילת ברכתו את בניו לפני מותו: "ויקרא יעקב אל בניו", שהוא פתח במה שאביו יצחק
 חתם, כמו שאביו יצחק פתח בברכתו הראשונה (בראשית כז, כח): "ויתן לך", במה שחתם אברהם ובירך
 את יצחק (שם כה, ה): "ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק" — "ברכה נתן לוי" (דב"ר שם), וחתם —
 יעקב — כשבירכן, ב"זאת", כמו שכתוב בסוף ברכתו: "וזאת אשר דבר להם אביהם", ולכן —
 ממקום אשר פסק — יעקב, משם התחיל משה: "וזאת הברכה אשר ברך משה", ובמה חתם
 משה — את ברכתו: "אשריך ישראל" — דבר תהילה והילול על ישראל, כשהם צדיקים, ואף
 דוד כשבא — להתחיל "בשירה" (תנחו"ש) — לומר תהלה — על הצדיקים שבישראל,
 ממקום שפסק משה — "אשריך" — משם התחיל: "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת
 רשעים... והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו... וכל אשר יעשה יצליח", שגם זו ברכה
 לישראל (ענין יליש שם), הוי — אומר, זהו שאמר דוד: "מזקנים אתבונן" — אני ממה, ומשה
 מיעקב, ויעקב מיצחק, ויצחק מאברהם, כל אחד פתח ממקום שחתם קודמו, ובכך המשיך וחתם את
 ברכתו של קודמו.

מסורת המדרש
א. העובר משנה
ברכות לד. טעה בג'
ברכות שם. ירושלמי
פי"ג ה"ה.

סדר וזאת הברכה

פְּרָשָׁה יא

7 א. הלכה אדם מישראל שעבר לפני התבה וטעה פיצד הוא צריך לעשות כך שנו חכמים העובר לפני התבה וטעה יעבר אחר תחתיו למדונו רבותינו אמר ר' יוסי בר חנינא טעה בג' ברכות הראשונות חוזר בתחלת מגן רב הונא אמר אם טעה בג' ברכות אמצעיות חוזר להאל הקדוש רב אמר אם טעה בשלש אחרונות חוזר לתחלת מודים. דבר אחר העובר לפני התבה וטעה יעבר אחר תחתיו ומנין הוא

א. וזאת הברכה אשר ברוך משה — למה פתח בלשון "וזאת" הברכה, והול"ל בקיצור "ויברך משה" וגו'. ומכאן לבסוף שבדוקא התחיל בלשון זה, שהוא סיוס ברכת יעקב, ומכאן אנו למדים שהבא לברך אחר שברך אחד, הרי הוא מתחיל במקום שסיים הראשון, וכן הוא כשטעה בתפילה, ולכן פתח בהלכה זו: הלכה: אדם מישראל, שעבר לפני התיבה — בבית הכנסת, להיות שליה ציבור בתפילה (— שמונה-עשרה) — וטעה — ונכשל בלשונו, ואמר דברים שאין כאן מקומם, או החסיר דברים הצריכים להאמר באותו מקום — כיצד הוא צריך לעשות — כשעומד על טעותו ובא להמשיך תפילתו? כך שנו חכמים (ברכות לד.): העובר לפני התיבה, וטעה — "ואינו יודע לשוב ולאחוז סדרו" (רשיי שם) — יעבור אחר — לפני התיבה — תחתיו, ומנין הוא מתחיל — זה העובר תחתיו? למדונו רבותינו (ירוש' ברכות ה, א): א"ר יוסי בר חנינא "בשם ר' חנניה בן גמליאל" (שם): טעה — אדם בתפילתו, "וכן ש"צ שטעה כשהוא מתפלל בקול רם" (רמב"ם ה' תפלה פ"י ה"א) — בשלש ברכות הראשונות — עד "האל-הקדוש" — חוזר — להתפלל — בתחילת — הברכה הראשונה ברכת: "מגן אביהם" — ולא מאותה שטעה, כי שלשתן נחשבות כאחת לענין זה, מה שאין כן בברכות אמצעיות שמתחיל רק מתחילת הברכה שטעה בה. רב הונא אמר (בבלי ברכות שם): אפילו — אם טעה (בשלש — ע"י הערות בסוף) בברכות האמצעיות — חוזר ל"האל הקדוש" — ומתחיל מתחילת הברכה הראשונה של אמצעיות, שהיא "אתה חונן" (ולא יאמר "האל הקדוש" עצמו), שגם האמצעיות כולן נחשבות לאחת לדבר זה, שהן ענין אחד וכן הדין בשלש האחרונות שהטעה באחת מהן חוזר לומר "רצה". רב אמר (ירוש' שם): טעה בשלש אחרונות — רק אז דינו כטועה בראשונות, שהוא — חוזר לתחילת — הראשונה שבהן, שהיא "עבודה", המתחלת "רצה", שלפני — "מודים" (וע"י רשיי ומ"כ), שרק האחרונות נחשבות כאחת והן ענין אחד, כדין הראשונות, אבל "אמצעיות — אין להן סדר" (בבלי שם, ובפני הדברים נחלקו שם רשיי (בד"ה אין להם), ותוס'. (בד"ה אמצעיות)).

ד"א — מה שאמרו חכמים: העובר לפני התיבה, וטעה — יעבור אחר תחתיו, ומנין

על
את
ים
רץ

בבד
הרי
זובא
ז הן
אשר
נורא
נומות
ו שם
שמים
זה על
נפש"

מסורת המדרש

בכורה נתן ב"ר פס"א
ו. במ"ר פ"ד"ח, שרי"ט
פ"א. ילקו"ש שרה קו
ברכה נתן ב"ר שרי"ט.
ילקו"ש. שם. ממקום
שפסק ספרי כאן
פשמ"ב. ב"ר פ"ק"ב.
תנחומא ויהי"ט. תנ"י
ש"י"ב. תנ"י ש"י"ז.
שרי"ט שם. ילקו"ש: ויהי
קס"א. כאן תתקטט
ההלים תרי"ב.

מתחיל מתחלת הברכה שטעה ומהיכן למדו מאבות
העולם למה שלא היה אחד מתחיל אלא ממקום שפסק
תברו פיצד אברהם ברך את יצחק מנין דכתיב (בראשית כה,
ה) 'ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ומה נתן לו ר'
יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומר בכורה נתן לו פענין
שנאמר (שם שם, לג) 'וימכר את בכרתו ליעקב ר' נחמיה
אמר ברכה נתן לו פענין שנאמר (שם כז, כח) 'ויתן לך
האלהים עמד יצחק לברך את יעקב אמר ממקום שפסק
אבא משם אני מתחיל אבא הפסיק ב'ויתן' אף אני מתחיל
ב'ויתן' מנין שנאמר 'ויתן לך האלהים' ובמה חתם יצחק
בקריה שנאמר (שם כח, א) 'ויקרא יצחק אל יעקב ויברך
אתו' עמד יעקב לברך את השבטים אמר אני פותח אלא
בקריה שנאמר (שם מט, א) 'ויקרא יעקב אל בניו' ובמה חתם
ב'זאת' שנאמר (שם שם, כח) 'וזאת אשר דבר להם אביהם'

עמד משה לברך
מנין ממה שקר
ב. דבר אה
כד, ג) 'מי יעלה
בקר ה' זה מו
האלהים וגו' (ר
משה מנין שנא
עליו אדמת קדע
מנין שנאמר (בכ
וגו' (תהלים שם,
אפלו הדיוט אם

אביהן ויברך אותם" וגו
ממקום שפסק יעקב, ו
ראשונה" (ספרי כאן שמ
"אשריך ישראל", ואף ז
האי"ש" (ב"ר שם, ועוד)

ב. ד"א: וזא
בהר ה', ומי יקום במל
מאת ה'" — רבנן א
יעלה בהר ה'" —
האלהים, ויקרא אליו
לעמוד במקום קדשו, ו
אשר אתה עומד על
פה עמוד עמדי" (שוח"ט
נשאתי, ולא הרעתי א
שהיה דרכי ליטול —
עוסק — בהקדש נוטל
מן הדין — ליטול מה
שהיינו נוסעים במדבר,
— זה משה — שד
אפי' הדיוט, אם —
"למה אתה כועס על נ
אומר לחבירו הנעלב,

הוא מתחיל — השני? מתחילת הברכה שטעה — הראשון, וכפי שפירשו האמוראים לעיל, כל
אחד כדעתו, אבל לעולם אינו חוזר לראש התפילה, ואף שהשני לא אמר אותה כעת, יכול הוא לבוא
ולהמשיך מדבריו של הראשון — ומהיכן למדו — חכמים דבר זה, שהשני ממשיך דבריו של קודמו,
בברכות? מאבות העולם, למה — מנין לך שאף הם עשו כך? שלא היה אחד מתחיל —
בברכותיו — אלא, ממקום שפסק חבירו — שקדם לו, כיצד? אברהם בירך את יצחק, מנין
דכתיב: "ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק" — ומה נתן לו? ר' יהודה ור' נחמיה —
חולקים בזה, ר' יהודה אומר: בכורה נתן לו — שתהא לו, שהוא הצדיק וכן הגבירה, ולא תהא
לישמעאל, אף שנולד ראשון. שהבכורה — שניתנה ע"י הקב"ה לאדם הראשון — עברה דר דר מאב
לבנו, לכן הצדיק, ע"פ נתינת האב, ולא לנולד ראשון, ואף אברהם מסרה ליצחק (עפ"י במ"ד ד, ח, ושם
באורך), ומסירת הבכורה מאב לבנו היתה מועלת אף שלא היה בכור מלידה — כענין שנאמר —
בעשיו: "וימכור את בכורתו ליעקב", וכיון שיכולים למכור הבכורה, אף למי שאינו בכור מלידה, כן
יכולים למסור וליתן אותה לבן אחר (ר"י). ור' נחמיה אומר: ברכה נתן לו — אברהם ליצחק, שהרי
נאמר: "ויתן אברהם... ליצחק", ומצינו "נתינה" שהיא לשון ברכה, כענין שנא': "ויתן לך
האלהים" — ברכה, כשבירך יצחק את יעקב, ולכן — עמד יצחק לברך את יעקב אמר: ממקום
שפסק אבא משם אני מתחיל, אבא הפסיק ב"ויתן" — "שהתורה ומוזת ברכת אברהם ליצחק
בלשון "ויתן" — שברכה נתן לו (נוה"ק בב"ר ק, יב) — אף אני מתחיל ב"ויתן", מנין? שנא': שכך
בירך יצחק את יעקב: "ויתן לך האלהים" וגו', ובמה חתם יצחק — את ברכותיו ליעקב, בעת
שברכו בשניה כששלחו אל לבן? בקריה, שנא': "ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו", לכן —
עמד יעקב לברך את השבטים, אמר: אני פותח אלא בקריה, במה שסיים יצחק, שנא' —
"ויקרא יעקב אל בניו" — וברכם, ובמה חתם? ב"זאת", שנא': "וזאת אשר דבר להם

עמד משה לברך את ישראל אמר איני פותח אלא ב'זאת'
 מנין ממה שקרינו בענין (דברים לג, א) 'וזאת הברכה'.
 ב. דבר אחר 'וזאת הברכה' זה שאמר הכתוב (תהלים
 כד, ג) 'מי יעלה בהר ה' רבנן אמרי מדבר במשה 'מי יעלה
 בהר ה' זה משה שנאמר (שמות יט, ג) 'ומשה עלה אל
 האלהים וגו'' (תהלים שם, שם) 'ומי יקום במקום קדשו זה
 משה מנין שנאמר (שמות ג, ה) 'פי המקום אשר אתה עומד
 עליו אדמת קדש הוא' (תהלים שם, ד) 'נקי כפים זה משה
 מנין שנאמר (במדבר טז, טו) 'לא חמור אחד מהם נשאתי
 וגו'' (תהלים שם, שם) 'ובר לבב זה משה אמר ר' יצחק
 אפלו הדיוט אם אומר לחברו פזה גנאי הוא לו ומשה אמר

מסורת המדרש
 ב. מי יעלה שו"ט
 פכ"ד. ילקו"ש תהלים
 תרצו. (כה"ע). ע"ע ב"ר
 פני"ט. נקי כפים
 שמור"ר רפ"ד. א"ר פי"ז.
 (כה"ע) ראה: לעיל
 פ"א"ה ובני"ש. במ"ד
 פי"ח"ז. תנחומא קרח"ז.
 מד"ש פי"ד. ילקו"ש:
 קרח תשנ. שמואל ק"א.
 ירמיה רצב. ע"ע:
 פסדרי"כ פכ"ו קס"ג.
 ילקו"ש שלח תשמ"ג.
 אי"ב תתק"ו.

אביהן ויברך אותם" וגו', לכן — עמד משה לברך את ישראל, אמר: איני פותח אלא ב'זאת',
 ממקום שפסק יעקב. מנין? ממה שקרינו בענין: "וזאת הברכה" — "הרי זה מוסיף על ברכה
 ראשונה" (ספרי כאן שמי"ב), וכן כל הברכות באו להוסיף על הראשונות, "ובמה חתם משה? (דברים ל"ג):
 "אשריך ישראל", ואף דוד כשבא לומר תהלה — ממקום שפסק משה — משם התחיל (תהלים א): "אשרי
 האיש" (ב"ר שם, ועוד).

ב. ד"א: וזאת הברכה — מה "ברכה זאת" מיוחדת? זהו שאמר הכתוב: "מי יעלה
 בהר ה', ומי יקום במקום קדשו, נקי כפים ובר לבב, אשר לא נשא לשוא נפשי, ולא נשבע למרמה, ישא ברכה
 מאת ה' — רבנן אמרי: מדבר — הכתוב — במשה — שכל השבחים הללו נאמרים בו, "מי
 יעלה בהר ה' — זה משה — שעלה אל ה' אל הר סיני לקבל התורה, שנא': "ומשה עלה אל
 האלהים, ויקרא אליו ה' מן ההר" "ומי יקום במקום קדשו" — זה משה — שזכה והיה ראוי
 לעמוד במקום קדשו, מנין? שנאמר — כשקרב ועמד משה אצל הסנה שנגלה עליו ה': "כי המקום
 אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא", וגם בהר סיני עמד ארבעים יום, שנא' (דברים ה): "ואתה
 פה עמוד עמדי" (שוח"ט כ"ח). "נקי כפים" — זה משה, מנין? שנא': "לא חמור אחד מהם
 נשאתי, ולא הרעותי את אחד מהם" — "שהיו ידיו של משה נקיות מן הגזל" (תנדא"ר יז) — "אפילו מה
 שהיה דרכי ליטול — שהייתי צריך לקחת מן הדין — לא נטלתי מהם, בנוהג שבעולם, אדם שהוא עושה —
 עוסק — בהקדש נוטל שכרו מן ההקדש, ואני בשעה שהייתי יורד מן מדין למצרים היה דרכי — הייתי צריך
 מן הדין — ליטול מהן חמור, שבשביל צרכיהם ירדתי, ולא נטלתי" (במ"ר יח, י), וכן "כל אותן המסעות
 שהיינו נוסעים במדבר, לא אמרתי לאחד מהם שיטול דבר משלי ויטעון על חמורו" (שמו"ר ד, א). "ובר לבב"
 — זה משה — שהיה לבו ברור ושלם בעת תפילותיו על ישראל. והיכן מצינו דבר זה? א"ר יצחק:
 אפי' הדיוט, אם — היה — אומר לחבירו — דבר — כזה — גנאי הוא לו, לומר לנפגע:
 "למה אתה כועס על מי שהכעיס אותך והעליכך וכפר בטובתך, ופשע בך שלא כדוין? ! שלא כך אדם
 אומר לחבירו הנעלב, והניזק: "שתוק ואל תתבע עלכוונך", ומשה — בעת שעשו ישראל את העגל,

העליונים והתחתונים והאזינו דבריו, שהוא כמשל הרוצה ומתכוין לעמוד על עיקר כוונת המאמר הוא שותק ומטה אזנו לשמוע כל הגה לעמוד מתוכו על עומק הכוונה, וזהו מדה במדה:

יערוף כמטר לקחי, בספרי אין עריפה אלא הריגה כמ"ש וערפו שם את העגלה. נראה לפרש דהנה מה שהתורה נקראת לקח הגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה משום שמביאה תועלת לאדם כמסת שהוא לוקח את ד"ת, אם ברגש הנפש ופנימיות הלב נכנסת ג"כ לפנימיותו ודברי תורה נבלעין בדמו, עכ"ד:

ונראה עוד לומר שד"ת מגביהין את האדם. כי לקיחה היא לשון הגבהה כמ"ש ולקחתם לכם ביום הראשון ובלשון הש"ס (סוכה מ"ב), מדאגבהי, וע"כ הא דדברי תורה מכפרין היינו שמגביהין את האדם ממקומו ומעלין אותו למקום גבוה מקום שאין העבירות יכולין להגיע שם, והוא כענין מ"ש הרמב"ם (פ"ב מה' תשובה) בטעם שינוי השם כאילו אינו אותו האיש שעשה אותן המעשים, ועוד יותר מזה, כמובן:

ובזה יובן מאמר הש"ס ר"ה (י"ח), אם יתכפר עון בית עלי בזבח ומנחה בזבח ומנחה אינו מתכפר משום שהוא גו"ד שיש עמו שבועה אבל מתכפר הוא בתורה, ולכאורה אינו מובן

מאי אולמא דתורה נגד השבועה. אך יש לומר דכפרה היא לשון קינוח והסרה כברש"י (בראשית ל"ב כא), וע"ז היתה שבועה שלא יסיר את העוונות להשליכם במצולות ים, אבל לא היתה שבועה שלא יגביה את בני עלי על ידי התורה, וע"כ בד"ת מתכפרין, וממילא כאשר האיש נעשה מוגבה ואין העוונות יכולין להיות להם נגיעה בו, ממילא פסקה לחיותיהו, כי ידוע שכל חיות העוונות, היינו מלאכי משחית שנבראו מהעוונות, היא מהאדם עצמו שמוצצין את לשד חיותו, וכאשר האדם מוגבה ממלאכי המשחית פסקה חיותם:

וזהו שבספרי אין עריפה אלא הריגה כמ"ש וערפו שם את העגלה, והיינו כי עריפת העגלה היא שקוצץ בקופיץ מאחוריו, והיא פסיקת החיים שהגוף מושך חיים מהראש ע"י חוט השדרה שהולך מהראש וכשפוסקין המפרקת עם חוט זה פסקה לחיותה, ואיננו כענין שחיתת סימנים, וכלשון הש"ס חולין (כ'): וכי מתה עומד ומולק עיי"ש וכה"ג היא הריגה שע"י התורה היינו שהעוונות פסקו לחיותיהו:

ולפי האמור יובן אשר אפי' אותן העוונות שבקצת מקומות בזה"ק שאין מועילה בהם תשובה פשוטה, מתקנין ע"י ד"ת, ועליהם מסיים הספרי שד"ת מכפרין על שפ"ד, ודו"ק, וכבר דברנו בזה:

פרשת וזאת הברכה

שנת תרע"ב

76 במד"ר אברהם בירך את יצחק מנין דכתיב ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק מה נתן לו וכו' ר' נחמי' אמר ברכה נתן לו כענין שנאמר ויתן לך האלקים, עמד יצחק לברך את יעקב אמר במקום שפסק אבא משם אני מתחיל אבא הפסיק ביתן אף אני מתחיל ביתן, מנין ממה שנאמר ויתן לך וגו', ובמה חתם יצחק בקריאה שנאמר ויקרא יצחק וגו', עמד יעקב לברך את השבטים אמר איני פותח אלא בקריאה

שנאמר ויקרא יעקב וגו' ובמה חתם בזאת שנאמר וזאת אשר דיבר להם אביהם, עמד משה לברך את ישראל אמר איני פותח אלא בזאת מנין ממה שקרינו בענין וזאת הברכה, ובבראשית רבה (סו"פ ויחי) מסיים בה ובמה חתם משה אשריך ישראל, ואף דוד כשבא לומר תהלה ממקום שפסק משה משם התחיל שנאמר אשרי האיש אשר לא הלך וגו':

ביאור הדברים נראה דכל אחד פתח שער לשני והשני עלה בשער ההוא והעמיק

וי' בה
למוה
ש' שאמר
ש' שהיא
ה' סכנה
לשאול
יזו מכה
תקיש
וון, יש
במעמקי
ובלשון
ש' שסיים
א' לחוש
לתורה
ש' שמיעה
עמוקה
ה' י"א
ז' האוזן
ש' מסיים
שהטה
ה' לבד
שהכין
לפתוח
והאזינו
ש' שאל
תהיו
לא היו
לבקש
והומינם
ן כאשר
ו באשר
מקבלים
ד' אי"כ
יעמדו
מניעות,
הומנתם
ו, היינו
ז מהם:
לתורה
לעומתו
ששתתקו

עד שפתח שער לשלישי, וכן כולם. והיינו דהנה לשון מתנה היא דבר שאין לו שייכות למקבל שאם היתה לו שייכות הי' שלו מאילו ולא הי' נצרך לקבלהו במתנה. וזה שחידש אברהם שנתן הברכות ליצחק בלשון יתן, היינו שאף שלא יגיעו לו הברכות מצד הדין נמי יהיו הברכות בתורת מתנה. בא יצחק וחידש עוד יותר שלקבל בתורת מתנה באם איננו כלי לקבל בלתי אפשר שיתקיימו אצלו הברכות. הא למה זה דומה לכלי מנוקב שאפי' אתה נותן בו כל המשקין שבעולם לא ישאר בו כלום. ע"כ חתם בקריאה היינו שקרא את המהברך אליו והגביהו עד שיהא ראוי לקבל, וכבר אמרנו במק"א בשם כ"ק אבי אדומ"ר וצללה"ה פירוש ויקרא היינו שקרא אותו לבוא הלום שהגביה אותו לקראת הקורא. בא יעקב וחידש עוד יותר שגם זה עוד איננו התכלית. שאף שהוא ראוי לקבל בשעת הברכה עוד איננו מספיק, כיון שאח"כ יכול להשתנות הדבר. וכמ"ש הרבי הקדוש ר"ב מפרשיספא וצללה"ה ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך. כי ברכה באה מחמת שהי' לו לב נשבר, וכאשר באה הברכה יכול להשיג מעט התנשאות ואיננו עוד שפל בעיניו כמו בראשונה, ועי"ז מאבד את מה שנתנו לו. ע"כ אמר והשיגוך שיישיגו אותך כמו שהיית מקודם בלב נשבר. וזה עצמו עצת יעקב שסיים בוואת, כי ידוע שזאת היא מדת דוד המלך ע"ה שהי' שפל בעיני עצמו כמ"ש (ש"ב ו' כ"ב) ונקלותי עוד מואת, ועי"ז הברכות האלו קיימין לעד כי דברי תורה נצחיים המה. כי מרע"ה נתן אותו הכח לישראל שאף בהשיגם כל הברכות וכל הטובות שבעולם ישארו נדכאים ושפלים בעיני עצמם, כמ"ש (דברים ז' ז') כי אתם המעט מכל העמים ודרשו ז"ל (חולין פ"ט.) שאחם ממעטים עצמכם לפני. ובא דוד והוסיף לומר באשרי, והיינו כי ידוע שמדת אשרי היא בכתר כידוע בתקה"ז, והוא העלה את ישראל לרום המעלות למדריגת אין שכל המגיע שמה אי אפשר לו להשיג שום השתנות, וע"כ ישראל ישארו לעולם תמיד

כאפס ואין בעיני עצמם נגד הקב"ה, וזה עצמו הוא העיקר לברכות, והבן:

דברש"י לפני מותו סמוך למיתתו שאם לא עכשיו אימתי. ונראה שלולא מצד הדוחק שאם לא עכשיו אימתי הי' בדעתו עוד להמתין. ובודאי הטעם כי הברכות הן לפי ערך המקבל שאם הוא כלי המקבל עוד יותר, תגדל גם הברכה עוד יותר, וישראל שבאותה עת היו מתעלים והולכים כמ"ש ולא נתן לכם ה' לב לדעת עד היום הזה ועיין פירש"י שם שמשמע עד ולא עד בכלל, וזקני תלמידי חכמים דעתן מתישבת עליהם, על כן לולא שהשעה דוחקתו הי' רצונו להמתין עוד שיתעלו עוד יותר, והיו הברכות גבוהין עוד יותר:

ונראה שהברכות האלו הן נצחיות, כי הן תורת הש"י, וכמו שהתורה נצחית כן הן הברכות, ועד היום הרי הוא כאילו משה עומד ומברך היום וכל אחד לפי מה שהוא כלי לקבל הברכות עדיין הוא מקבל: ולפי האמור יש ליתן טעם שמתכווין לגמור את התורה בשמ"ע ולא קודם ר"ה או קודם פסח, משום דאחר ר"ה יוה"כ וסוכות זוכין בשמ"ע להיות כלי מוכשר ביותר כדי לקבל ברכות משרע"ה ביתר שאת:

מה שהאריך משרע"ה בברכת לוי ויוסף יותר מברכת כל השבטים, שלוי הוא תורה ועבודה, ויוסף צדיק יסוד עולם מדתו שמירת הברית, ובאלו תלוי הכל, וזה בלי זה נמי אי אפשר, כי בלתי שמירת הברית תורתו במה נחשבת היא, ובלתי תורה ועבודה אי אפשר להיות שומר הברית כמו (סנהדרין ל"ז.) שאמר ההוא צדוקי אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת, והיינו שלפי הטבע אי אפשר להיות שומר הברית, רק בכח התורה והעבודה שמגביהין את האדם למעלה מן הטבע, ועי"ז באין השפעות ישראל נמי למעלה מן הטבע, כי מדתו של יוסף הוא המשפיע, וזה שמרמו ומראש הררי קדם, שהררי יוסף נבראו קודם הררי כל א"י כמ"ש

בספרי, ולכאורה אינו מובן מה מעלה הי' אך הרמו הוא שהשפעה יוצאת ליש דרך ארצו של יוסף, וכבר אמרנו שש תורה היא תיקון לפגם בריית ע"כ מביאה כל מיני השפעות המרומזות בג וימת שם משה עבד ה'. בספרי לא בג של משה הכתוב מדבר אלא בש שכן מצינו בנביאים הראשונים שנקראו עו שנאמר כי לא יעשה ה' דבר כי אם סודו אל עבדיו הנביאים, ויש להבין ס"ד שזאת גנות, ונראה דהנה יש בחי ובחי' עבד, כמו שאנו אומרים אם כ אם כעבדים, ומשרע"ה שהי' מובחר

עמד משה לברך את ישראל אמר איני פותח אלא ב'זאת' מנין ממה שקרינו בענין (דברים לג, א) 'וזאת הברכה'.

7 ב. דבר אחר 'וזאת הברכה' זה שאמר הכתוב (תהלים כד, ג) 'מי יעלה בהר ה' רבנן אמרי מדבר במשה מי יעלה בהר ה' זה משה שנאמר (שמות יט, ג) 'ומשה עלה אל האלהים וגו'' (תהלים שם, שם) 'ומי יקום במקום קדשו זה משה מנין שנאמר (שמות ג, ה) 'פי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא' (תהלים שם, ד) 'נקי כפים זה משה מנין שנאמר (במדבר טז, טו) 'לא חמור אחד מהם נשאתי וגו'' (תהלים שם, שם) 'ובר לבב זה משה אמר ר' יצחק אפלו הדיוט אם אומר לחברו כזה גנאי הוא לו ומשה אמר

מסורת המדרש
ב. מי יעלה שו"ט
פכ"ד, ילקו"ש תהלים
תרצו, (כה"ע), ע"ע ב"ר
פני"טה נקי כפים
שמו"ר רפ"ד, א"ר פי"ו,
(כה"ע) ראה: לעיל
פ"א"ה ובני"ש, במ"ר
פני"ח, תחומא קרח"ו,
מד"ש פי"ד, ילקו"ש;
קרח השנ, שמואל ק"א,
ירמיה רצב, ע"ע;
פסד"כ פכ"ו קסו,
ילקו"ש שלח תשמ"ג,
א"ב תתקו.

אביהן ויברך אותם וגו', לכן — עמד משה לברך את ישראל, אמר: איני פותח אלא ב'זאת', ממקום שפסק יעקב, מנין? ממה שקרינו בענין: "וזאת הברכה" — "הרי זה מוסף על ברכה ראשונה" (ספרי כאן שמי"ב), וכן כל הברכות באו להוסיף על הראשונות, "ובמה חתם משה? (דברים ל"ג): "אשריך ישראל", ואף דוד כשבא לומר תהלה — ממקום שפסק משה — משם התחיל (תהלים א): "אשרי האיש" (ב"ר שם, ועוד).

ב. ד"א: וזאת הברכה — מה "ברכה זאת" מיוחדת? זהו שאמר הכתוב: "מי יעלה בהר ה', ומי יקום במקום קדשו, נקי כפים ובר לבב, אשר לא נשא לשוא נפשי, ולא נשבע למרמה, ישא ברכה מאת ה'" — רבנן אמרי: מדבר — הכתוב — במשה — שכל השבחים הללו נאמרים בו, "מי יעלה בהר ה'" — זה משה — שעלה אל ה' אל הר סיני לקבל התורה, שנא': "ומשה עלה אל האלהים, ויקרא אליו ה' מן ההר" "ומי יקום במקום קדשו" — זה משה — שזכה והיה ראוי לעמוד במקום קדשו, מנין? שנאמר — כשקרב ועמד משה אצל הסנה שנגלה עליו ה': "כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא", וגם בהר סיני עמד ארבעים יום, שנא' (דברים ה): "אתה פה עמד עמדי" (שוח"ט כ"ד). "נקי כפים" — זה משה, מנין? שנא': "לא חמור אחד מהם נשאתי, ולא הרעותי את אחד מהם" — "שהיו ידיו של משה נקיות מן הגזל" (תנד"א"ר יז) — "אפילו מה שהיה דרכי ליטול — שהייתי צריך לקחת מן הדין — לא נטלתי מהם, בנוהג שבעולם, אדם שהוא עושה — עוסק — בהקדש נוטל שכרו מן ההקדש, ואני בשעה שהייתי יורד מן מדין למצרים היה דרכי — הייתי צריך מן הדין — ליטול מהן חמור, שבשביל צרכיהם ירדתי, ולא נטלתי" (במ"ר יח, י), וכן "כל אותן המסעות שהיינו נוסעים במדבר, לא אמרתי לאחד מהם שיטול דבר משלי ויטעון על חמורו" (שמו"ר ד, א). "ובר לבב" — זה משה — שהיה לבו ברור ושלם בעת תפילותיו על ישראל. והיכן מצינו דבר זה? א"ר יצחק: אפי' הדיוט, אם — היה — אומר לחבירו — דבר — כזה — גנאי הוא לו, לומר לנפגע: "למה אתה כועס על מי שהכעיס אותך והעליבך וכפר בטובתך, ופשע בך שלא כדוין"?! שלא כך אדם אומר לחבירו הנעלב, והניזק: "שתוק ואל תתבע עלכוונך", ומשה — בעת שעשו ישראל את העגל,

ות
זק
ה.
ב
זו
זה
לך
זק
ל
זק
ז
א
ם
ז
כל
רא
זו
-
ין
-
א:
זב
ם:
-
זן
זי
ך
ם
ק
ך
ת
-
-
ז

מסורת המדרש
 נפשו של מצרי וראה:
 שמור' פ"א יבט. אדר"ג
 פ"כ. וזהו ח"י ב"ב. ולא
 נשבע ע"י ספרי ואתחנן
 פכ"ז. נדרים סה.
 שמור' פ"ד יד. ילקו"ש
 שמות קעג. ואתחנן
 חתיד. את ישא אלא
 ישוא ע"י ילקו"ש כאן
 חתקן.
 ג. מדבר' כאן ממשה
 ילקו"ש כאן חתקנא
 (כה"ע) ראה: שמור'
 פכ"ד. תנחומא ותני'
 כא"א. פסד"כ פל"ב
 קצתו: ילקו"ש פקוד'
 חז. כאן חתקן משלי
 חתקסד. ע"ע: סנהדרין
 כ... ויקו"ש פ"א יג.
 פסד"כ פ"ב קג.
 מדמ"ש פל"א. ילקו"ש
 יתרו רעא. ויקרא חכח.
 שמואל קלו. וזהו ח"י
 קטו.

(שמות לב, יא) - 'למה ה' יחרה אפך בעמך' אלא לבו ברור
 עליו שאינו תובע צרך עצמו אלא לצרפן של ישראל (תהלים
 שם, שם) 'אשר לא נשא לשוא נפשו' זו נפשו של מצרי
 שלא נטלה על חנם אלא פדין עשה (שם שם, שם) 'ולא
 נשבע למרמה' זה משה שנאמר (שמות ב, כא) 'ויאמר משה
 לשבת את האיש' (תהלים שם, ה) 'ישא ברכה מאת ה', זה
 משה אמר ר' תנחומא אל תהי קורא בו אלא ישא ברכה
 לאחרים.]

ג. וזאת הברכה זה שאמר הפתוב (משלי לא, כט) 'רבות
 בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה' מהו ואת עלית על
 כלנה' מדבר במשה על שנתעלה יותר מן הכל כיצד אדם

ואמרו עליו: "אלה אלוהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים", וה' תבע את דינו ואמר למשה: "ועתה הניחה
 לי וחרה אפי בהם" וגו' — אמר — להקב"ה: "למה ה' יחרה אפך בעמך"? ! אלא, לבו ברור
 עליו שאינו תובע צורך עצמו — בתפילתו, אלא לצורכן של ישראל — ותפילתו זכה, בלב
 ברור, בלי נגיעה עצמית — על כן יכל לומר כדבר הזה: "אשר לא נשא לשוא נפשו" (מדכתיב
 "נפשו" ולא כמו הקרי "נפשי", הרי זה בא ללמד על דרשה זו, וע"י בסי' מנחת שי בתהלים שם) — זו
 נפשו של מצרי — שהרגו משה, על שהכה איש עברי (שמות ב, יב) — שלא נטלה — משה, ונשא
 אותה ממנו, והרגו — על חנם, אלא כדין עשה — "שלא הרג את המצרי עד שעמד עליו בדין וראה
 שחייב מיתה והרגו" (שמו"ר ד, א. וע"י שמו"ר א כט). "ולא נשבע למרמה" — זה משה — "שלא רמה
 בשבועתו שנשבע ליתרו" (תנדב"א שם) — "שלא ילך חוץ מדעתו" (שמו"ר ד, שם) — שנא': "ויואל משה
 לשבת את האיש" — "אין ויואל" אלא לשון שבועה, שנא' (שמואל א, יד): "ויואל שאול את העם" וגו'
 — נאמר כאן "אלה", ונאמר להלן "אלה", מה "אלה" האמור להלן הוא לשון שבועה — אף "אלה" האמור כאן
 לשון שבועה הוא" (תנדב"א, ושוח"ט שם) — שכן "ויואל" מלשון "אלה" ואמרו (נדרים סה.): "אין "אלה"
 אלא לשון שבועה", "וכשהלך — משה, אח"כ — בשליחותו של הקב"ה — למצרים — הלך אצל יתרו והתיר
 שבועתו, הה"ד: "וישב משה אל יתרו חותנו, ויאמר לו אלכה ואשובה אל אחי אשר במצרים... ויאמר יתרו לך
 לשלום" (שמו"ר ד, שם). "ומה שכרו של משה"? (תנדב"א שם) "ישא ברכה מאת ה'" — זה משה —
 שהוא ראוי, ולו נאה לכרך מאת ה', שכן — א"ר תנחומא: אל תהי קורא בו "ישא", אלא "ישא
 ברכה" — לאחרים, וזהו שנא': וזאת הברכה אשר בך משה — זאת היא הברכה כי נאמרת מפי
 הראוי לכרך.

ג. וזאת הברכה — מהו "וזאת הברכה" וגו', והול"ל בקיצור "ויכרך משה"? זהו שאמר
 הכתוב: "רבות בנות עשו חיל, ואת עלית על כלנה" — "נפשות כאלה היו רבות, שהשלימו את
 עצמן, אבל את עלית עד שהנפשות הקודמות — שהשיגו חן ויופי על שכלם ומעשים טובים — הם שקר והבל
 לנגדך" (מלבי"ם שם) — מהו "ואת עלית על כלנה"? מדבר — הכתוב — במשה, על
 שנתעלה יותר מן הכל — ואל נפשו הוא אומר כן, כיצד? אם — אדם הראשון — היה —

הראשון אומר
 הקדוש ברוך
 אלהים את הא
 ממך אתה פבו
 ואדם ביקר ב
 ברוך הוא עמ
 עינו ולא נס לו
 שנצלתי מדור
 אתה הצלת א
 אבל אני הצל
 כליה בעגל מן

אומר למשה: אני
 ידיו, מנין? שנא':
 באפיו נשמת חיים, וי
 ואם — נתעלתי י
 ראוי לחיות לעולם
 וטרדו — הקב"ה —
 הראשון לא לן כבודו
 אבל אני, זיו הפני
 — עמי הוא —
 ממנו אותו הכתר של
 פנים אל פנים" — מו
 עולמו" (תנדב"ר ד) |
 כמקדם, ("עינו" —

ד"א — ממי ע
 המבול — שנידונו
 אני — שלא אכר
 — בתיבה, ולא ה
 את דורי, כשנתח
 ועתה הניחה לי ואכל
 עכשיו יאמרו: ראו פו
 בתפלה כמו שנא' (ש
 בגמ', שם), עד שמח

ברכה

רזו, ואף גם לעמו ישראל הוכרח לכפוחם
 בכפיית הר כגיגית, ואיך שייך לומר אשר בחר
 בנו. אך הענין על פי דברי הר"ן בדרשותיו
 (דרוש ז) בפירוש אשר נתן לנו את תורתו,
 דהיינו שנתן את התורה בידינו וברשותנו לדרוש
 ולהוסיף זה כפי שכל עיני העדה שכלל דור
 ודור. והנה זה הענין שניתן רשות לדרוש
 ולהוסיף בחורה לא מנינו רק בישראל דוקא,
 אבל בעכו"ם אף בשבע מלוות שלהם לא מנינו
 שיהיה רשות להוסיף ולחדש בהם דבר, ואם כן
 שפיר שייך לומר אשר בחר בנינו מכל העמים
 ונתן לנו את תורתו, כי זה הכח והמעלה
 שנתן לנו תורתו לדרוש ולהוסיף בה, דבר זה
 לא ניתן לעכו"ם רק לנו עמו ישראל, עכ"ל.

והגדה דעת לנבון נקל שכדי לדרוש ולחדש
 בחורת ה' נלך כח הפלפול להבין דבר
 מתוך דבר ולדמות מילתא למילתא, ולפי זה י"ל
 דכיון שראה משה רבינו במעמד הנבחר במתן
 תורה אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את
 תורתו, כי בשעה שהחזיר הקב"ה את התורה
 על כל אומה ולשון לא הזכיר להם ענין חידושי
 תורה כלל, אבל בני ישראל עלו ונתעלו על כל
 האומות במה שניתן להם רשות לדרוש ולהוסיף
 בחורה ובמלוות, משם הבין שרצון העליון
 מסכים ליתן את הפלפול לכל בני ישראל כדי
 שיוכלו על ידה לסלסל ולפלפל בדברי התורה
 ולהוסיף בה לניס ופרחים כיד ה' הטובה
 עליהם.

וע"ז זה ירמוז הכתוב וזאת הברכה אשר ברך
 משה איש האלהים את בני ישראל, כי
 ידוע מאמר ח"י היעב לב זללה"ה על הפסוק
 (במדבר ו כג) כה תברכו את בני ישראל

וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים
 את בני ישראל לפני מותו, ויאמר ה'
 מסוני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן
 ואתה מרצבות קודש מימינו אש דת למו.
 ועמדו מפרשי התורה בטעם הדבר שפחה משה
 רבינו את ברכותיו בענין מתן תורה.

בבמדבר רבה (פי"א ס"ג) וזאת הברכה,
 (במדבר זה שאמר הכתוב
 (תהלים כד ג) מי יעלה בהר ה', רבן אמרי
 מדבר במשה, מי יעלה בהר ה' זה משה,
 שנאמר (שמות יג) ומשה עלה אל האלהים,
 ישא ברכה מאת ה' זה משה, אמר רבי
 תנחומא, אל תהי קורא בו ישא, אלא ישא
 ברכה לאחרים. ויש להבין שייכות ענין ומשה
 עלה אל האלהים לפרשה זו.

וי"ל בהקדם דברי הגמרא (נדריס לה.) אמר
 רבי יוסי בר חנינא, לא ניתנה תורה אלא
 למשה ולזרעו, ומשה נהג זה עובת עין ונתנה
 לישראל, מחיב רב חסדא ואיתי ליה ה' בעת
 הדין ללמד אתכם (דברים ד יד), אלא פלפול
 בעלמא, ופירש"י פלפולא בעלמא, להבין דבר
 מתוך דבר הוא דניתן למשה ונהג זה עובת
 עין ונתנה לישראל. ויש להחזוק מדוע באמת
 נתן משה רבינו את הפלפול לישראל, ולכאורה
 אם ניתנה מן השמים רק לו ולזרעו מהיבא
 תיתי שרצון העליון מסכים ליתנה לכל בני
 ישראל.

אמנם ביחוד הדבר על פי מה שכתב ח"י
 זללה"ה בקדושת יו"ט (פ' משפטים) על
 נוסח הברכה אשר בחר בנו מכל העמים ונתן
 לנו את תורתו, דלכאורה ל"צ שהרי הקב"ה
 חזר על כל אומה ולשון שיקבלו התורה ולא

ברוך ה' אלהינו ש"י ק"ל

ונתקשו המפרשים צטעס שפחה משה רבינו את הצרכות צענין מתן תורה.

וי"ל על פי מה דאיתא בדברי חז"ל (תנא דבי אליהו זוטא פי"ט) שיעקב ועשו חלקו צשני עולמות, יעקב נטל עולם הבא, ועשו נטל עולם הזה. וביאר מרן החתם סופר ז"ל צתורת משה (פ' תולדות) שהיתה הכוונה שיהיה יעקב איש חס יושב ארובים, ועשו כזבולון המספיק מזון ללומדי תורה, ומכאן עממא ציקש ילחק צצניו לתת הצרכות לעשו, כדי שיוכל להספיק כל טוב עולם הזה ליעקב היושב על התורה ועל העבודה, חבל רצקה חמנו היתה מכרת את עשו ויודעת שהוא אינו מכיר ערך תורה ומנוות ולא יתן ליעקב כלום, ולא יהיה אפשרות ליעקב לעבוד ה' וללמוד תורה, לכך סצבה רצקה שיצרך ילחק את יעקב בצרכת עולם הזה, כדי שיוכל לעבוד ה' כרצונו ויהיה תרווייכו צידו, עכ"ד.

והנה איתא בספרי צפרשתן, ה' מסיני צא וזרח משעיר לנו, כשגלה המקום ליתן תורה לישראל, הלך צתחילה חלל צני עשו, ואמר להם מקצלים אתם את התורה, אמרו לו מה כחוצ צה, אמר להם לא תרצת, אמרו לפניו רצונו של עולם כל עצמו של צציהם רוצח הוא, הלך לו חלל צני עמון ומואב, אמר להם מקצלים אתם את התורה, אמרו לו מה כחוצ צה, אמר להם לא תנחף, אמרו לפניו רצונו של עולם כל עצמה של ערוה שלהם היא, הלך ומצא את צני ישמעאל, אמר להם מקצלים אתם את התורה, אמרו לו מה כחוצ צה, אמר להם לא תגנוב, אמרו לפניו רצונו של עולם כל עצמו של צציהם לסעים היה, לא היתה חומה צאומות שלא הלך ודיצר ודפק על פתחה חס ירצו ויקצלו את התורה, ולא קצלוה.

ומעתה יתפרש מאמר הכחוצ וזאת הצרכה אשר צרך משה איש האלהים את צני

חמו"ר לה"ם, שעל ידי חמירת חידושי תורה לפני צני ישראל משפיעים עליהם צרכה מרובה. וזכו הכוונה וזאת הצרכה אשר צרך משה איש האלהים את צני ישראל, היינו שנהג צהם עוצת עין ומסר להם כח הפלפול לחדש חידושי תורה, ומכח זה יצכו להשפעת צרכה צכל עת, אך שמא תאמר מהיכן ידע משה רצינו שרצון העליון מסכים ליתן את הפלפול לכל ישראל, על זה ממשיך וחומר ה' מסיני צא וזרח משעיר לנו הופיע מהר פארן ואתה מרצבות קודש, ודרשוכו חז"ל (עבודה זרה ב:) על מה שהחזיר הקצ"ה את התורה על כל חומה ולשון, ומשם נראה צעליל ענין אשר צחר צנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו, כי אף שהחזיר הקצ"ה את התורה על כל האומות, מכל מקום צני ישראל עם קרצו נחעלו על כולנה שניתן להם הרשות לדרוש ולהסויף צתורה, ולא עשה כן לכל גוי, ומזה השכיל משה רצינו שרצון העליון מסכמת ליתן כח הפלפול לישראל כדי שיוכלו לדרוש ולחדש צתורת ה'.

ורבן הסמיך המדרש ודרש, זה שאמר הכחוצ מי יעלה צהר ה' זה משה שנאמר ומשה עלה אל האלהים, כי צשעה שעלה משה למרום לקבל התורה, צעת הכוח נתן לו הקצ"ה כח הפלפול, ועל זה ממשיך המדרש ישא צרכה מאת ה' זה משה אל תכי קורח צו ישא חלל ישיא צרכה לאחרים, כי משה רצינו נהג צה עוצת עין ונתן את הפלפול לכל ישראל, וצזה השיא צרכה לאחרים, כי צכח הפלפול וחידושי תורה יצכו ישראל לצרכה מרובה צכל עת.

*

וזאת הצרכה אשר צרך משה איש האלהים את צני ישראל לפני מותו, ויאמר ה' מסיני צא וזרח משעיר לנו הופיע מהר פארן ואתה מרצבות קודש מימינו חש דת לנו.

למח לכו למים, לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא צמי שדעתו שפלה. נמצא שני הפכים בנושא אחד, וישראל משתמשים בהפכים האלו במקום הראוי וצמון הראוי לעבודת ה', דהיינו נכנעים וממעטים עצמם כמים, ומגזיחים לצם דרכי ה' כאש, וכנה אס תכחוצ שני תיבות נפרדים אש דת, יהיה משמעו כפשוטו דת של אש, ואס תכחצנה מלה אחת יהיה אשדת כמו אשדות הפסגה (דברים ג יז), שהוא נחל היורד מההר למקום נמוך, ושניהם נדקו יחדיו אלל בני ישראל, עכ"ד.

והנה מנינו צגמרה (סופה ה.) אמר רב יוסף, לעולם ילמד אדם מדעת קונו שהרי הקצ"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני הנמוך. ולכאורה ראוי להצטונ דאס רנה הקצ"ה ללמד לישראל מדת הענוה מדוע לא נתן להם את התורה על צקעה שאין לה שום גבוה כלל, אמנם לפי האמור י"ל כי מאד עמקו מחשבותיו ית"ש, שצא ללמדינו צזה אשר לפעמים לריכוס בני ישראל להגזיה לצם דרכי ה' וללחוס מלחמת אש דת השערה נגד הקמים עליהם להדיחם מני הדרך הישר, ולזה ניתנה תורה דייקא על הר סיני שהוא נמוך מכל ההרים ומורה על מדת הענוה, אצל עס כל זה יש צו קלח גבוהות, להורות לבני ישראל אשר לפעמים יש לאחוז בצחינת ויגבה לבו דרכי ה'.

ומעתה יתבאר באר היטב המשך דברי הכחוצ, ה' מסיני"י צא, פי' שנתן את התורה על הר סיני כדי ללמד את בני ישראל שתי צחינות אלו גם יחד, להשתמש צמדת הענוה וצמדת הגאווה במקום הראוי וצמון הראוי לעבודת ה', ועל זה גמר אומר מימינו אש דת למו, שהכחוצ הוא אשדת מדת ענוה,

ישראל, היינו שמשך רצונו צרך את בני ישראל בכל הצרכות שבעולם צבני חיי ומזוני וכל עוצ עולם הזה, אך לכאורה יקשה האף צרך את ישראל בהשפעת עולם הזה, והלא יעקב ועשו חלקו צבני עולמות ויעקב נעל עולם הצא ועשו נעל עולם הזה, ואס נצרך ליעקב מטוצ עולם הזה עליו לילך ולצקש מעשו שהוא קיבל עולם הזה לחלקו, על זה ממשיך הכחוצ ואומר ה' מסיני צא וזרח משעיר למו, ומשם חזינו גדול שפלותו ועומאתו של אומות העולם שלא רנו לפרוש מלה תרנח ולא תנאף ולא חגנוצ, ואס כן צוודאי שלא ישיגו ערך תורה ומצוות ושאר דברים שצקדושה, ולא יספיקו לבני ישראל כל ארכס כדי שיוכלו לעסוק בתורה ועבודה, ולכך צרך משה רצונו את בני ישראל צצרכת עולם הזה כדי שיהא להם כל מחסורם צהרחצה ויוכלו לישב על התורה ועל העבודה. L

*

ויאמר ה' מסיני צא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרצבות קודש מימינו אש דת למו. יש לדקדק מפני מה הולך לומר ה' מסיני צא כשצא להזכיר ענין מתן תורה, והלא זיל קרי צי רב הוא שהתורה ניתנה על הר סיני.

ונראה לפרש על פי מה שכתב צחתס סופר (פרשה זו עמוד קלח) לפרש הכחוצ מימינו אש דת למו, הנה תיבת אשדת נכתב אחד, ונקרא שתיס אש דת, כי הקצ"ה נתן לנו התורה שהיא אש, ועל ידי זה מהראוי שנהיה עומדים נגד הכל כאש, כמאמרים ז"ל (תענית ד.) האי לורצא דרצנן דרתח אורייתא הוא דקא מרתחא ליה, שנאמר (ירמיה כג כט) הלא כה דברי כאש נאס ה'. אמנם לעומת זה מנינו צגמרה (תענית ז.) למה נמשלו דברי תורה למים, דכתיב (ישעיה נה א) הוי כל